

Ghibuțiu, Agnes; Oehler-Șincai, Iulia Monica

Working Paper

Comerțul cu servicii al ue sub impactul globalizării și al crizei economice

EIR Working Papers Series, No. 25

Provided in Cooperation with:

European Institute of Romania, Bucharest

Suggested Citation: Ghibuțiu, Agnes; Oehler-Șincai, Iulia Monica (2010) : Comerțul cu servicii al ue sub impactul globalizării și al crizei economice, EIR Working Papers Series, No. 25, European Institute of Romania, Bucharest

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/140675>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

Institutul European din România

COMERȚUL CU SERVICII AL UE SUB IMPACTUL GLOBALIZĂRII ȘI AL CRIZEI ECONOMICE

Colecția de studii IER

Nr. 25

Working Papers Series

Institutul European din România

**COMERȚUL CU SERVICII AL UE SUB IMPACTUL
GLOBALIZĂRII ȘI AL CRIZEI ECONOMICE**

Autori:

Agnes GHIBUȚIU

Iulia Monica OEHLER-ȘINCAI

București, mai 2010
Colecția de studii IER, nr. 25

Institutul European din România

Bd. Regina Elisabeta 7-9 București, sector 3, România

Telefon: (4021) 314 26 96; Fax: (4021) 314 26 66

E-mail: ier@ier.ro; Website: www.ier.ro

Colectiv editorial:

Maria DOGIOIU

Aurora MARTIN

Agnes NICOLESCU

Roxana Daniela PĂUN

Mihai SEBE

Rodica ZAHARIA

Coordonator serie:

Agnes NICOLESCU

ISSN online 1841 - 4281

© Institutul European din România, 2010

COMERȚUL CU SERVICII AL UE SUB IMPACTUL GLOBALIZĂRII ȘI AL CRIZEI ECONOMICE

Agnes GHIBUȚIU

Iulia Monica OEHLER-ȘINCAI

Rezumat

Studiul de față abordează evoluția schimburilor comerciale cu servicii ale UE în perioada 2004-2008 comparativ cu cea din domeniul bunurilor, pentru a reliefa principalele tendințe care au marcat aceste schimburi în contextul globalizării crescânde a economiei mondiale și al celor două valuri de lărgire a UE către Est. Bazându-se pe datele statistice ale balanțelor de plăți furnizate de Eurostat și OMC, analizele pun în evidență mutațiile intervenite în comerțul cu servicii al UE în termeni de dinamică, structură, balanță comercială, grad de specializare și de integrare în piața internă și cea mondială. De asemenea, conturează tendințele recente care au marcat fluxurile comerciale extra-UE și intra-UE, ca și semnificația acestora din urmă pentru procesul integrării economice în plan european.

Lucrarea dorește să contribuie la mai buna cunoaștere a problematicii serviciilor în condițiile în care atât în literatura economică internațională, cât și în cea românească, aceasta continuă să fie abordată într-o măsură mult mai scăzută comparativ cu bunurile. Prin urmare, investigația empirică urmărește să dea răspuns la câteva întrebări: Ce importanță au pentru UE schimburile comerciale cu servicii comparativ cu cele din sfera bunurilor și care este locul lor în economia globală? Care este relevanța fluxurilor de servicii din perspectiva procesului de integrare economică europeană? Cum a afectat criza financiară și economică globală comerțul cu servicii al UE și care sunt perspectivele evoluției acestuia? Lucrarea este organizată în jurul a cinci secțiuni, ultima secțiune sintetizând principalele concluzii desprinse de autori.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, comerț cu servicii, comerț cu bunuri, integrare economică, criză financiară și economică globală

Clasificare JEL: F14, F15, L80, O52

Abstract

This paper examines the evolution of the EU's trade in services over the 2004-2008 period in comparison with its trade in goods. It aims to disentangle the main trends shaping the EU's services trade flows under the impact of increasing globalisation and the last two waves of EU enlargement. Relying on BoP trade statistics published by Eurostat and the WTO, it highlights the recent changes in the EU's services flows in terms of dynamics, composition, trade balance as well as patterns of specialisation and integration into the internal and global market. It also reveals the main trends prevailing in the evolution of extra and intra-EU trade flows, and their relevance for the process of economic integration within the EU.

The purpose of the paper is to contribute to the discussion of the issues related to services trade in the EU since this topic is focusing to a far lesser extent the attention of current economic literature than trade in goods. Hence, our empirical investigation attempts to find the answers to the following questions: What is the significance of services trade flows for the EU as compared with trade in goods, and which is their role in the global economy? How relevant is trade in services from the perspective of European economic integration? What are the effects of the global financial and economic crisis on the EU's trade in services, and which are its future prospects? Following the answers to these questions, the paper is structured around five sections. The last one summarizes the main findings of the authors.

Key words: European Union, trade in services, trade in goods, economic integration, global financial and economic crisis

JEL classification: F14, F15, L80, O52

Dr. Agnes Ghibuțiu este cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Economie Mondială al Academiei Române. E-mail: agnesghibutiu@clicknet.ro

Dr. Iulia Monica Oehler-Șincăi își desfășoară activitatea ca cercetător științific gradul III la Institutul de Economie Mondială al Academiei Române. E-mail: oebler.sincai@gmail.com

COMERȚUL CU SERVICII AL UE SUB IMPACTUL GLOBALIZĂRII ȘI AL CRIZEI ECONOMICE*

CUPRINS

INTRODUCERE	7
1. IMPORTANȚA SCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE CU SERVICII ȘI LOCUL UE ÎN ECONOMIA GLOBALĂ	9
1.1. Activitățile de servicii și procesul de globalizare	9
1.2. Comerțul cu servicii: câteva precizări conceptuale și metodologice	13
1.3. Locul UE în comerțul global cu servicii	14
2. EVOLUȚIA SCHIMBURILOR COMERCIALE CU SERVICII ALE UE-27 ÎN PERIOADA 2004-2008	19
2.1. Volumul, dinamica și orientarea geografică a comerțului cu servicii.....	19
2.2. Evoluția balanței serviciilor. Balanța serviciilor raportată la PIB.....	23
2.3. Structura comerțului cu servicii	25
2.4. Specializarea țărilor membre în comerțul cu servicii.....	29
3. COMERȚUL INTRA-UE VERSUS EXTRA-UE. GRADUL DE INTEGRARE A SERVICIILOR ȘI BUNURILOR ÎN PIAȚA INTERNĂ ȘI CEA GLOBALĂ	32
3.1. Tendințe în evoluția comerțului intra și extra-UE în 2004-2008.....	32
3.1.1. Diminuarea ponderii fluxurilor comerciale destinate pieței interne.....	32
3.1.2. Dinamica fluxurilor comerciale intra și extra-UE.....	34
3.2. Gradul de integrare a serviciilor și bunurilor în piața internă.....	36
3.2.1. Relevanța pieței interne prin prisma fluxurilor comerciale	36
3.2.2. Relevanța fluxurilor intra-UE de servicii pentru țările membre.....	38
3.3. Integrarea pieței serviciilor în economia globală comparativ cu bunurile.....	39
4. INCIDENTELE CRIZEI FINANCIARE ȘI ECONOMICE GLOBALE ASUPRA COMERȚULUI CU SERVICII AL UE: DETERMINANȚI, PARTICULARITĂȚI, PERSPECTIVE.....	41
4.1. Declinul comerțului internațional și cauzele sale.....	41
4.2. Diagnoza comerțului cu servicii al UE în contextul crizei: factori de influență, consecințe și perspective.....	46
5. CONCLUZII.....	53
Anexă.....	56
Bibliografie.....	57

* Lucrarea este o variantă revizuită a anumitor părți elaborate de autori în cadrul studiului: Ghibuțiu, A. (Coord.), Oehler-Șincai, M., Poladian, S., Bonciu, F. (2009), Impactul crizei financiare și economice globale asupra fluxurilor de servicii și de ISD ale UE. Implicații în termeni de politici comunitare, Academia Română/INCE/IEM, noiembrie 2009, București, 160 pagini.

INTRODUCERE

La sfârșitul anului 2007, economia globală făcea primii pași pe calea către cea mai profundă criză din perioada postbelică. Declanșată inițial sub forma unei crize financiare și adâncită ulterior de o recesiune economică generalizată, criza actuală se particularizează prin natura sa *globală și sincronizată*, toate regiunile lumii fiind marcate de încetinirea creșterii economice, sau chiar de contracții ale producției, și de declinul fără precedent al comerțului internațional. Dimensiunea globală a crizei evidențiază gradul ridicat de interconexiune care există în prezent între piețele financiare și piețele de mărfuri, ceea ce a contribuit la rândul său la propagarea efectelor negative ale crizei financiare globale asupra economiei reale.

Ultimul deceniu a pus în evidență deosebit de clar *ambele fațete ale globalizării*. Pentru cea mai mare parte a perioadei, câștigurile în termeni de eficiență, prețurile stabile și creșterea economică susținută s-au datorat cu precădere reducerii distanței economice și interdependenței mai strânse a piețelor. Totuși, aceleași forțe au servit mai recent la extinderea și amplificarea turbulențelor economice și financiare, dovedind că valorificarea beneficiilor economiei globale este asociată deopotrivă cu riscuri și oportunități.

În ultimii doi ani, întreaga lume a trebuit să ia la cunoștință și faptul că economia globală a devenit *multipolară*, în care puterea economică este distribuită într-o măsură crescândă între mai multe țări și regiuni, și, totodată, *multidirecțională*,

în care riscul și volatilitatea merg mână în mână cu oportunitățile de creștere și dezvoltare economică. Globalizarea, propulsată de progresele tehnologiei informației și comunicațiilor, de deschiderea economică mai accentuată și de creșterea dimensiunii și a sferei de acoperire geografică a companiilor multinaționale, determină ca piețele să fie extensiv integrate și interdependente. Dar, în același timp, integrarea mai pronunțată a piețelor înseamnă că șocurile economice și financiare sunt transmise peste granițele naționale cu o viteză mult mai mare decât în trecut, nicio țară din lume nefiind imună față de interdependențele globale.

Uniunea Europeană (UE) a fost grav afectată de perturbațiile de pe piața financiară internațională și de recesiunea profundă din economia globală asociată cu aceste evoluții, ca de altfel majoritatea celorlalte regiuni dezvoltate. Amploarea incidențelor negative ale crizei asupra fluxurilor comerciale și investiționale ale UE reflectă strânsele legături comerciale și financiare care există între economiile țărilor membre, pe de o parte, și între UE și restul lumii, pe de altă parte. Efectele *cele mai lungi, mai profunde și mai cuprinzătoare recesiuni economice din istoria UE* – după cum o caracteriza Comisia Europeană în prognoza sa economică din toamna anului 2009 (European Commission, 2009a) – s-au materializat printr-un declin fără precedent al tranzacțiilor transfrontaliere desfășurate deopotrivă la nivel intra-UE și extra-UE, atât în domeniul bunurilor și serviciilor, cât și al fluxurilor investiționale.

UE a răspuns prompt la criza financiară și economică globală și într-o manieră coordonată și proactivă, în conformitate cu câmpul larg de acțiune politică asigurat prin *Planul european de redresare economică*. Dar, în actualele circumstanțe economice dificile, există pericolul ca acțiunile de politică economică menite a susține relansarea activității economice să impiețeze asupra perspectivelor de redresare a UE și să amenințe realizările de până acum ale pieței interne unice. Pe de altă parte, contextul economic internațional, profund marcat încă de efectele crizei globale, exercită presiuni crescânde în direcția sporirii protecției acordate firmelor naționale. Negocierile comerciale multilaterale din Runda Doha, lansate în noiembrie 2001, continuă să bată pasul pe loc, încheierea lor cu succes nefiind încă garantată. Comerțul internațional s-a prăbușit, iar sub efectele crizei sporesc pretutindeni presiunile în direcția recurgerii la măsuri protecționiste. În aceste condiții, la adresa politicilor comunitare se ridică numeroase provocări, care presupun tot atâtea reacții adecvate. Chiar dacă ultima prognoză a Comisiei Europene confirmă ieșirea din criză, este evident că și după depășirea dificultăților curente, efectele negative vor persista, marcând politicile economice promovate de UE. Tocmai de aceea, Comisia a avertizat că, în timp ce recesiunea pare a fi depășită, impactul crizei nu este surmontat, impunându-se trecerea de la gestionarea cererii pe termen lung, la abordarea forțelor care susțin oferta.

Lucrarea de față își propune să investigheze evoluția schimburilor comerciale cu servicii ale UE în perioada

2004-2008 comparativ cu cele din domeniul bunurilor, pentru a reliefa principalele tendințe care au marcat aceste schimburi în contextul globalizării și al lărgirii UE către Est. Totodată, urmărește să deceleze efectele crizei financiare și economice globale asupra comerțului cu servicii al UE și să schițeze perspectivele evoluției acestuia.

Demersul de cercetare determină structurarea lucrării în jurul a cinci secțiuni. Pornind de la câteva considerente în marginea efectelor globalizării asupra activităților de servicii și a relevanței acestora pentru procesul creșterii și dezvoltării economice, prima secțiune evidențiază importanța comerțului cu servicii al UE-27 dintr-o perspectivă globală. Secțiunea 2 investighează tendințele în evoluția comerțului cu servicii în 2004-2008, la nivelul UE-27 și al țărilor membre, în termeni de volum, dinamică, structură, orientare geografică și balanță comercială, comparativ cu schimburile cu bunuri. În scopul reliefării importanței schimburilor comerciale ale UE-27 pentru piața internă unică și, respectiv, pentru procesul de integrare economică din spațiul european, Secțiunea 3 întreprinde o analiză comparativă a fluxurilor intra și extra-UE din sfera serviciilor și a bunurilor. În fine, Secțiunea 4 evaluează impactul crizei financiare și economice globale asupra comerțului cu servicii al UE în contextul mai larg al evoluției comerțului mondial. Lucrarea se încheie cu schițarea perspectivelor evoluției fluxurilor comerciale ale UE pe termen scurt și mediu, urmată de principalele concluzii (Secțiunea 5).

1.IMPORTANȚASCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE CU SERVICII ȘI LOCUL UE ÎNECONOMIA GLOBALĂ

1.1. Activitățile de servicii și procesul de globalizare

Creșterea susținută a contribuției activităților de servicii la crearea PIB, la ocuparea forței de muncă și la expansiunea fluxurilor comerciale și investiționale internaționale reprezintă o coordonată majoră a proceselor de ajustare structurală care se desfășoară la ora actuală în plan mondial și, desigur, în economia UE. Aceste tendințe reprezintă tot atâtea reacții de răspuns la globalizarea și integrarea regională, liberalizarea regimurilor comerciale și investiționale, efectele noilor tehnologii din domeniul informației și comunicațiilor (TIC) și, nu în ultimul rând, la intensificarea concurenței în economia mondială.

Amplificarea relevanței economice a serviciilor în toate economiile moderne – implicit în UE – trebuie asociată, înainte de toate, cu procesul accelerat de globalizare a acestor activități și, respectiv, cu sporirea capacității serviciilor de a se constitui în obiect al schimburilor comerciale internaționale. Acest proces este cunoscut în literatura de specialitate ca *procesul de fragmentare și globalizare a producției de servicii* și se manifestă sub forma a două dimensiuni intercorelate: creșterea susținută a comerțului propriu-zis (transfrontalier) cu servicii; și expansiunea dinamică a fluxurilor de investiții străine directe (ISD) în sfera serviciilor. În timp ce în sfera industriei prelucrătoare datează de câteva

decenii bune, în sectorul de servicii procesul de globalizare este de dată mai recentă. În mod tradițional, producția națională a fost cea care a predominat de-a lungul timpului în sectorul de servicii, majoritatea serviciilor produse într-o țară nefiind vândute consumatorilor/utilizatorilor din altă țară. Cu alte cuvinte, în proporție covârșitoare, producția de servicii a unei țări nu s-a constituit în obiect al tranzacțiilor comerciale internaționale (Ghibuțiu, 2005). Chiar și în prezent, în condițiile în care în majoritatea țărilor lumii sectorul de servicii este mult mai amplu decât sectorul industriei prelucrătoare ca pondere în PIB sau în forța de muncă ocupată, doar aproximativ 10% din producția de servicii face obiectul comerțului internațional, comparativ cu o proporție de peste 50% în cazul industriei prelucrătoare (UNCTAD, 2004). Așa se explică de ce și la nivelul UE (unde contribuția serviciilor la valoarea adăugată brută și, respectiv, la ocuparea forței de muncă depășește 70%), schimburile cu servicii raportate la PIB s-au menținut relativ modeste, sporind – potrivit calculelor noastre – de la 16% în 2004, la 18% în 2008. În cazul bunurilor, ponderile respective s-au majorat de la 55% în 2004, la 64% în 2008. De asemenea, serviciile și-au păstrat neschimbată ponderea în comerțul total cu bunuri și servicii al UE (de 25% în media anilor 2004-2008), în pofida faptului că importanța serviciilor pentru economia UE a sporit continuu în deceniile recente, iar comerțul cu servicii a crescut la rândul său în ritmuri susținute.

Explicația rezidă, pe de o parte, în caracteristicile intrinseci ale serviciilor (intangibilitatea, imposibilitatea de a fi

depozitate etc.) care determină ca aceste activități să nu poată participa în mod neîngrădit la schimburile internaționale, spre deosebire de bunurile materiale. Din această cauză, producția și consumul lor trebuie să se suprapună în timp și spațiu, ceea ce presupune o strânsă proximitate fizică dintre producător/furnizor și consumator/utilizator. Pe de altă parte, explicația pentru caracterul predominant autarhic al serviciilor trebuie căutată în politicile naționale de reglementare vizând acest sector al economiilor naționale, care au fost și continuă să fie mult mai severe comparativ cu cele din sectorul bunurilor materiale, scopul lor fiind punerea la adăpost a activităților de servicii în fața concurenței străine.¹ Tocmai din cauza acestei tendințe de a rămâne “captive” în interiorul granițelor naționale, serviciile au fost considerate vreme îndelungată – atât în teoria economică, cât și în opinia economică în sens mai larg – mai curând mărfuri produse și consumate în plan local decât mărfuri tranzacționate pe plan internațional (Ghibuțiu, 2005).

Datorită unor schimbări importante de ordin tehnologic, dar și unor mutații semnificative în materie de politici de reglementare, *status quo*-ul sectorului de servicii a suferit schimbări fundamentale în deceniile recente. Aplicarea la scară largă a noilor TIC și reducerea a numeroase bariere în calea accesului pe piețele de servicii, ca urmare a liberalizării – în plan multilateral, regional și autonom – a regimurilor comerciale și investiționale

în sfera serviciilor, au afectat nu numai producția și consumul de servicii, dar au contribuit și la creșterea productivității în numeroase sectoare de servicii și au transformat însăși natura produselor, proceselor, companiilor, structura piețelor și concurența pe aceste piețe. Evoluțiile în plan tehnologic au condus, înainte de toate, la creșterea “transportabilității” serviciilor, întrucât au determinat o reducere a nevoii de interacțiune dintre producători și consumatori în cazul a numeroase categorii de servicii, contribuind astfel la creșterea capacității acestor activități de a fi tranzacționate pe plan internațional. Noile TIC și rețelele de telecomunicații îndeplinesc acum pentru servicii același rol pe care l-a jucat în generațiile anterioare pentru bunurile materiale dezvoltarea unui sistem sigur și eficient de transporturi. Datorită digitalizării și standardizării înlesnite prin aplicarea acestor tehnologii, numeroase tipuri de servicii pot fi acum livrate prin intermediul rețelelor electronice practic în toate colțurile lumii, fără a mai fi nevoie de un contact nemijlocit între producător/furnizor și consumator/utilizator. Totodată, apariția internetului a contribuit la crearea a numeroase noi tipuri de servicii care pot fi tranzacționate pe plan internațional. Aceste servicii reprezintă fie activități cu valoare adăugată scăzută (precum intrările de date), fie activități mai sofisticate cu valoare adăugată ridicată (precum programele software, proiectele de arhitectură, analizele financiare,

¹ Sunt relevante în acest sens barierele ridicate în calea fluxurilor de servicii transfrontaliere din spațiul UE de legislațiile naționale ale statelor membre, datorită cărora piața internă unică nu a putut fi finalizată nici până azi.

diagnozele medicale, activitățile de cercetare-dezvoltare și chiar serviciile de educație) (Ghibuțiu, 2005).

La rândul său, creșterea “transportabilității” serviciilor a indus efecte în lanț, deschizând noi oportunități de creștere și dezvoltare economică prin intermediul comerțului și al fluxurilor de ISD. Una din implicațiile cele mai vizibile rezidă în aceea că producția a numeroase categorii de servicii (sau componente ale acestora), precum și numeroase funcții de servicii utilizate de corporațiile transnaționale (CTN) pentru coordonarea diferitelor verigi ale lanțului valoric al producției globale pot fi fragmentate și reamplasate pe plan internațional, după modelul industriei prelucrătoare. Prin fragmentarea producției de servicii în diferite amplasamente din afara granițelor țării de origine a companiilor – în funcție de avantajele comparative ale acestor amplasamente și de strategiile de sporire a competitivității promovate la nivel de firme –, companiile își pot reduce costurile și pot dobândi economii de scară, prin consolidarea și standardizarea activităților economice la nivel global. Rezultatul este sporirea competitivității lor (Ghibuțiu, 2008).²

Toate aceste evoluții au condus, împreună, la amplificarea relevanței

economice a serviciilor în context național, regional și internațional, determinând o *schimbare fundamentală a opticii asupra contribuției lor la procesul creșterii și dezvoltării economice*. În prezent, nu mai există nicio îndoială în legătură cu faptul că serviciile (precum cele financiare, logistice și de comunicații) constituie inputuri esențiale pentru producția bunurilor materiale și pentru furnizarea celorlalte servicii, producătorii depinzând de activitățile de servicii pentru a livra produsele lor utilizatorilor finali. Întrucât prețul și calitatea serviciilor disponibile într-o economie au un impact major asupra tuturor celorlalte sectoare economice, politicile vizând sectorul de servicii și reformele menite a spori eficiența acestuia – inclusiv cele din domeniul reglementării și cele de natură instituțională – exercită efecte majore asupra performanțelor economice de ansamblu ale țărilor.³

Dacă până nu demult comerțului cu servicii i s-a atribuit, inclusiv la nivelul UE, un rol mai curând secundar în raport cu comerțul cu bunuri materiale – de complement sau suport logistic al acestuia din urmă (de exemplu, transportul internațional, serviciile financiare, de asigurări ș.a.), sau de sursă de încasări valutare menite a alimenta contul balanței plăților curente (de

² Deși se află abia la începuturile sale, procesul de relocare a activităților de servicii a evoluat rapid în ultimii ani. Întrucât procesul ridică provocări majore la adresa firmelor, sectoarelor economice și a statelor naționale/regiunilor geografice în termeni de competitivitate, problemele circumscrise acestuia au generat puternice controverse pe plan internațional în anii premergători declanșării crizei economice actuale. Este de reamintit aici inclusiv reinflamarea dezbaterilor publice din spațiul european în contextul celor două valuri de lărgire a UE (din 2004 și 2007), alimentate de temerile vechilor state membre legate de consecințele migrării unor activități economice înspre noile state membre, mai ales prin prisma ocupării forței de muncă.

³ Eșecul sectorului serviciilor financiare, demonstrat cu prisosință de criza economică globală, ilustrează cât se poate de elocvent rolul jucat de servicii ca inputuri pentru producția bunurilor și a celorlalte servicii la scară globală, reliefând totodată importanța reglementărilor adecvate în acest domeniu la nivel național și global.

exemplu, turismul) –, în ultimii ani, pe măsura accentuării complementarității și integrării dintre sectoarele economice, dar și a sporirii interdependențelor dintre economiile naționale, s-a impus tot mai clar recunoașterea *rolului serviciilor ca instrument al creșterii competitivității firmelor europene* și, respectiv, a economiei UE. Este larg recunoscut și faptul că evoluțiile dinamice în sfera serviciilor sub impactul procesului crescând de globalizare a activităților economice au implicații importante din perspectiva creșterii și dezvoltării economice durabile. Globalizarea crescândă a serviciilor și, pe cale de consecință, ușurința mai mare cu care pot fi abordate piețele internaționale de servicii generează, înainte de toate, oportunități pentru dezvoltarea de noi surse pentru creșterea exporturilor. În același timp, asigură accesul în condiții de eficiență la o mai mare varietate de servicii și de know-how tehnologic și organizațional, prin intermediul importurilor. Practic, oportunitățile de export și de import se află în strânse relații de interdependență: importurile de servicii de calitate superioară și/sau mai ieftine constituie deseori o premisă importantă pentru o producție națională mai eficientă și mai competitivă și, astfel, pentru exporturi sporite de bunuri și servicii.

Or, tocmai nevoia de a valorifica aceste noi oportunități asociate cu globalizarea crescândă a economiei mondiale a determinat factorii de decizie politică din UE să *recunoască în mod oficial* – cu prilejul reuniunii Consiliului European de la Lisabona, din martie 2000 – importanța serviciilor pentru economia europeană

și pentru consolidarea competitivității acesteia și, implicit, să includă serviciile printre obiectivele prioritate ale politicilor comunitare. Cu alte cuvinte, s-a recunoscut faptul că performanțele sectorului de servicii reprezintă o precondiție a consolidării performanțelor economice de ansamblu ale Uniunii. Drept urmare, Comisia Europeană a inclus importanța și potențialul serviciilor pe agenda politică a UE, ca o componentă cheie a strategiei revizuite în materie de competitivitate și a inițiat un vast ansamblu de măsuri și acțiuni în scopul punerii în valoare a potențialului neexploatat al sectorului de servicii pentru creșterea economică, ocuparea forței de muncă și consolidarea competitivității economiei europene.

Fără a ne opri asupra acestei problematice, dorim totuși să subliniem trei aspecte care ni se par deosebit de relevante pentru rolul atribuit serviciilor la nivelul politicilor comunitare curente: (1) în contextul noii strategii adoptate în domeniul politicii comerciale a UE în octombrie 2006 – cunoscută drept *Europa globală* (European Commission, 2006) –, serviciile reprezintă o componentă esențială a acțiunilor de politică comercială destinate promovării agresive a noii generații de acorduri de comerț liber cu partenerii comerciali ai UE; (2) noile orientări în materie de politică comercială au un corespondent în planul politicii UE vizând piața internă unică, în sensul că, sub aspect sectorial, serviciile rămân prioritare pentru obiectivul definitivării pieței interne unice, prin transpunerea în legislațiile naționale a *Directivei serviciilor* (până la sfârșitul anului

2009); (3) recentul Document de lucru al Comisiei privind viitoarea *Strategie post-Lisabona (Strategia UE 2020)* reiterează rolul pregnant al serviciilor în economia europeană și potențialul enorm oferit de apariția de noi servicii (de exemplu, serviciile de e-sănătate), subliniind nevoia atenuării fragmentării pieței serviciilor și a finalizării pieței interne unice (European Commission, 2009b).

1.2. Comerțul cu servicii: câteva precizări conceptuale și metodologice

În pofida faptului că un volum apreciabil și crescând de servicii este angrenat în schimburile comerciale internaționale ale UE, dimensiunea comerțului cu servicii al UE se menține relativ redusă în raport cu volumul schimburilor sale cu bunuri materiale, și mai ales cu importanța covârșitoare a sectorului de servicii în cadrul economiei UE, după cum s-a subliniat deja.

O explicație majoră rezidă în aceea că dintre cele două modalități principale prin care se desfășoară în prezent schimburile economice internaționale – respectiv, comerțul clasic transfrontalier și sistemul producției internaționale circumscris corporațiilor transnaționale (CTN) – serviciile intră în mod precumpănitor sub incidența celei de-a doua modalități.

Mai precis, caracteristicile intrinseci ale serviciilor (intangibilitatea, imposibilitatea de a fi depozitate etc.) determină ca prestarea lor să reclame, spre deosebire de bunurile materiale, interacțiunea nemijlocită dintre furnizor/producător și utilizator/consumator. De aceea, furnizarea a numeroase categorii de servicii pe plan internațional (cum ar fi serviciile financiare, serviciile profesionale etc.) presupune o anumită formă de prezență comercială pe piața externă a furnizorului (prin ISD, societăți mixte, acorduri de licență, de subcontractare etc.), ceea ce antrenează un proces susținut de internaționalizare a producției și distribuției din sectorul de servicii, fără ca acest proces să fie evidențiat de statisticile balanțelor de plăți (Ghibuțiu, Oehler-Șincai *et al.*, 2009).⁴ Potrivit estimărilor OMC (WTO, 2005), la nivel global, volumul tranzacțiilor cu servicii prin intermediul ISD este de circa 1,5 ori mai mare decât volumul comerțului propriu-zis, transfrontalier. Întrucât UE îi revine aproape jumătate din exporturile mondiale de servicii dacă se iau în calcul atât fluxurile extra, cât și intra-UE, estimarea OMC este validă și în cazul comerțului cu servicii al UE.

În același timp, rezultă că datele disponibile cu privire la volumul comerțului cu servicii al UE bazate pe statisticile balanțelor de plăți nu reflectă

⁴ Conform metodologiei curente a FMI, statisticile balanțelor de plăți înregistrează doar tranzacțiile economice dintre rezidenți și nerezidenți, derulate de regulă în decursul unui an. Serviciile furnizate prin intermediul ISD, adică al activității filialelor CTN implantate în străinătate, nu sunt contabilizate în balanțele de plăți ale țărilor gazdă, întrucât aceste filiale sunt considerate entități rezidente în aceste țări. Ca atare, tranzacțiile lor cu servicii sunt considerate tranzacții interne, fiind evidențiate în conturile naționale (Ghibuțiu *et al.*, 2009, p. 68). Potrivit definiției extinse stipulate prin GATS (Acordul general privind comerțul cu servicii), și aceste tranzacții intră în sfera de cuprindere a comerțului internațional cu servicii (alături de *comerțul transfrontalier, consumul în străinătate și deplasarea persoanelor fizice peste granițele naționale*).

decât o parte a tranzacțiilor internaționale cu servicii (respectiv, cele transfrontaliere), întrucât nu captează acele tranzacții care se află internalizate în sistemul producției internaționale controlat de CTN. Or, pe de o parte, volumul acestor tranzacții este în creștere⁵, iar, pe de altă parte, UE-27 ca entitate îi revine un loc proeminent în fluxurile globale de ISD și, respectiv, în sistemul producției internaționale gestionat de CTN. La nivelul anului 2008, UE-27 a deținut 43% din stocul global de ISD receptate și 50% din stocul global de ISD generate. Deși în 2008 fluxurile de ISD ale UE s-au prăbușit sub impactul crizei financiare și economice globale, acestora le-a revenit 30% din fluxurile globale de ISD receptate și 45% din cele generate (Ghibuțiu, Oehler-Șincai *et al.*, 2009).

În lucrarea de față ne propunem să abordăm doar *comerțul cu servicii clasic transfrontalier*, chiar dacă ISD constituie principalul mijloc de furnizare a serviciilor pe piețele internaționale, iar globalizarea acestor activități are loc cu precădere prin intermediul ISD. Dar, și în acest context se impun câțeva precizări: (1) analizele din lucrarea de față se fundamentează în mod preponderent pe date furnizate de Eurostat (date OMC fiind utilizate doar pentru comparații internaționale), care la rândul lor se bazează pe statisticile balanțelor de

plăți; (2) nici sistemul statistic al Eurostat și nici sistemele statistice naționale nu sunt pregătite, deocamdată, pentru a ține pasul cu evoluțiile dinamice din domeniul activităților de servicii; din acest motiv, datele Eurostat privind fluxurile de servicii prezintă mari lacune, atât la nivelul UE-27, cât și al țărilor membre; (3) toate datele Eurostat privind anul 2008 sunt provizorii; (4) atunci când UE este considerată o singură entitate, evidențele statistice ale Eurostat se referă doar la tranzacțiile extra-UE, adică la tranzacțiile cu restul lumii (excluzând deci cele intra-UE); în schimb, atunci când sunt considerate țările membre ale UE în mod individual, datele statistice includ atât tranzacțiile extra-UE, cât și cele intra-UE; (5) pe parcursul întregii lucrări vor fi utilizate următoarele cursuri medii anuale de schimb (Londra): 1 EUR = 1,3711 USD (2007); 1,4719 USD (2008); 1,3941 USD (2009); (6) în lucrare vor fi utilizate abrevierile încetățenite ale Eurostat pentru denumirea țărilor membre.⁶

1.3. Locul UE în comerțul global cu servicii

În anii premergători declanșării crizei financiare și economice globale, atât comerțul cu bunuri, cât și comerțul cu servicii al UE au înregistrat o expansiune

⁵ O imagine brută asupra tranzacțiilor internalizate în sistemele producției internaționale controlate de CTN ne oferă volumul total al vânzărilor efectuate de filialele lor implantate în străinătate, care s-au cifrat la peste 30.000 miliarde USD în 2008, comparativ cu un volum valoric al exporturilor mondiale de bunuri și servicii, de circa 20.000 miliarde USD (UNCTAD, 2009). Desigur, indicatorul include vânzările deopotrivă din sfera bunurilor și a serviciilor, nefiind posibilă departajarea lor.

⁶ BE=Belgia, BG=Bulgaria, CZ=Cehia, DK=Danemarca, DE=Germania, EE=Estonia, IE=Irlanda, EL=Grecia, ES=Spania, FR=Franța, IT=Italia, CY=Cipru, LV=Letonia, LT=Lituania, LU=Luxemburg, HU=Ungaria, MT=Malta, NL=Olanda, AT=Austria, PL=Polonia, PT=Portugalia, RO=România, SI=Slovenia, SK=Slovacia, FI=Finlanda, SE=Suedia, UK=Marea Britanie.

dinamică, susținută de un complex de factori – economici, tehnologici și de natura politicilor comerciale.

Condițiile economice favorabile care au prevalat pe plan extern în ultimul deceniu – creșterea susținută a economiei mondiale și evoluția dinamică a comerțului internațional, ciclul de patru ani (2004-2007) de expansiune neîntreruptă a ISD în plan global –, coroborate cu liberalizarea regimurilor comerciale și investiționale pe plan internațional au asigurat companiilor din UE un acces sporit pe piețele externe de bunuri și servicii, contribuind la consolidarea performanțelor lor comerciale. Schimburile cu servicii ale UE au fost facilitate și de proliferarea acordurilor de comerț liber încheiate de UE cu principalii săi parteneri comerciali, care înglobează, fără excepție, serviciile ca o componentă importantă a liberalizării fluxurilor comerciale. În același timp, inovațiile din domeniul TIC au înlesnit promovarea de către numeroase CTN din UE a unor strategii de internaționalizare de mare anvergură. Noile tehnologii au condus la sporirea capacității serviciilor de a fi tranzacționate peste granițele naționale (prin reducerea nevoii de interacțiune dintre producători și consumatori) și, alături de tendințele de liberalizare a piețelor, au stimulat procesul de fragmentare a producției de servicii și, respectiv, relocalizarea lor la scară europeană și globală. Nu în ultimul rând, acest proces a fost încurajat de cele două valuri de extindere a UE către Est, din

2004 și 2007. Drept consecință, a crescut semnificativ nu numai volumul comerțului clasic (transfrontalier) cu servicii al UE, ci mai ales volumul serviciilor tranzacționate prin rețelele internaționale de producție, adică prin intermediul ISD.

În schimb, în 2008, sub impactul crizei financiare și economice globale, dinamica schimburilor comerciale a încetinit sensibil și în spațiul comunitar. Dar în pofida reducerii ritmului de creștere în 2008 față de 2007, volumul valoric al schimburilor comerciale cu servicii desfășurate de UE-27 cu restul lumii a crescut de peste 1,4 ori în 2008 în raport cu anul 2004, totalizând 520,5 miliarde euro în cazul exporturilor și 445 miliarde euro, al importurilor. Volumul valoric al exporturilor de bunuri ale UE-27 destinate restului lumii a sporit la rândul său de 1,4 ori în perioada 2004-2008, cifrându-se la 1.323,5 miliarde euro, în timp ce importurile de bunuri s-au majorat de 1,6 ori, la 1.531,2 miliarde euro (Eurostat, 2009a).

Ponderea serviciilor în totalul fluxurilor comunitare de bunuri și servicii s-a menținut relativ modestă, reprezentând 25-26% în media exporturilor și importurilor UE-27 din perioada 2004-2008. Totuși, această proporție depășește sensibil media globală – de circa 19% (menținută constantă în ultimele decenii) –, ceea ce reflectă o angrenare mai accentuată a activităților de servicii în schimburile comerciale și, respectiv, un grad superior de specializare a UE în comerțul internațional cu servicii comparativ cu media mondială.

Tabelul 1.1: Evoluția exporturilor mondiale de bunuri și servicii, în 2000-2008 (în miliarde USD și %)

	Volum valoric (în mrd. USD)	Modificări anuale (în %)			
		2000-2008	2006	2007	2008
Bunuri ¹	15.775	12	16	16	15
Servicii	3.730	12	13	19	11

Notă: ¹ Exporturile mondiale de bunuri sunt în termeni nominali (incluzând fluctuațiile prețurilor și ale cursurilor de schimb).

Sursă: WTO (2009a).

În condițiile în care fluxurile de servicii sunt, în general, complementare în raport cu fluxurile de bunuri, cea mai profundă și sincronizată recesiune economică din toate timpurile și-a pus amprenta în mod firesc și asupra evoluției comerțului global cu servicii. Potrivit ultimelor estimări ale Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), exporturile mondiale de servicii au totalizat 3.730 miliarde USD în 2008, manifestând o încetinire vizibilă a ritmului lor de creștere față de anii precedenți (WTO, 2009a) (Tabelul 1.1). Exporturile mondiale de servicii au sporit doar cu 11% comparativ cu anul precedent (19%). Dinamica lor a fost totodată inferioară creșterii exporturilor mondiale de bunuri (15%), ceea ce se explică în mare parte prin majorarea prețurilor produselor de bază în cursul anului 2008, și în special prin creșterea costurilor energiei (40%).

Conform aceluiași estimări⁷ ale OMC, UE-27 a înregistrat în 2008 un volum

valoric al exporturilor de servicii de 1.738 miliarde USD (creștere cu 10% comparativ cu 2007) și de 1.516 miliarde USD în cazul importurilor (creștere tot cu 10%), soldul balanței comerciale fiind excedentar (de 222 miliarde dolari). Cu un asemenea volum al exporturilor/importurilor, UE a continuat să fie și în 2008 cel mai important jucător în comerțul global cu servicii, menținându-și *poziția de cel mai mare exportator/importator de servicii din lume*. Luând în considerare ansamblul fluxurilor extra și intra-UE, exporturile de servicii ale UE-27 au reprezentat 46,6% din exporturile mondiale, iar importurile 43,7% din importurile mondiale de servicii la nivelul anului 2008.⁸ UE-27 a fost urmată în 2008 de SUA (cu o pondere de 14,0% și 10,5% în exporturile/importurile globale) și, la o distanță considerabilă, de Japonia (3,9% și, respectiv, 4,8%) și China (3,7% și, respectiv, 4,4%) (Tabelul 1.2).

⁷ Estimările OMC includ atât tranzacțiile extra UE-27 (cu terții), cât și tranzacțiile intra UE-27 (adică, dintre țările membre).

⁸ Ponderile rezultă din raportarea fluxurilor totale de servicii ale UE-27 (extra + intra) la totalul mondial care subsumează comerțul intra-UE.

Tabelul 1.2: Evoluția ponderii UE-27 în comerțul global cu servicii, comparativ cu cea a SUA, Japoniei și Chinei, în 2004-2008 (în %)

	Exporturi					Importuri				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Total mondial ¹	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
UE-27 ¹	47,8	47,0	46,6	47,1	46,6	45,4	44,6	43,9	44,1	43,7
SUA	14,8	14,6	14,3	13,9	14,0	12,3	12,0	11,8	10,9	10,5
Japonia	4,1	4,1	4,1	3,9	3,9	5,7	5,2	5,1	4,8	4,8
China	2,8	3,0	3,3	3,7	3,7	3,4	3,5	3,8	4,2	4,4

Notă: ¹ Incluzând și comerțul intra-UE.

Sursă: Calcule bazate pe WTO (2008; 2009a).

În timp ce ponderea UE-27 în totalul exporturilor/importurilor globale de servicii a manifestat o ușoară tendință de diminuare (în cazul ambelor fluxuri) în perioada 2004-2008, ca de altfel și ponderile respective ale SUA și Japoniei, China a continuat să-și majoreze în mod constant ponderea în comerțul global cu servicii, de la 2,8% la 3,7% la exporturi, și de la 3,4% la 4,4% la importuri (WTO, 2008; 2009a).⁹

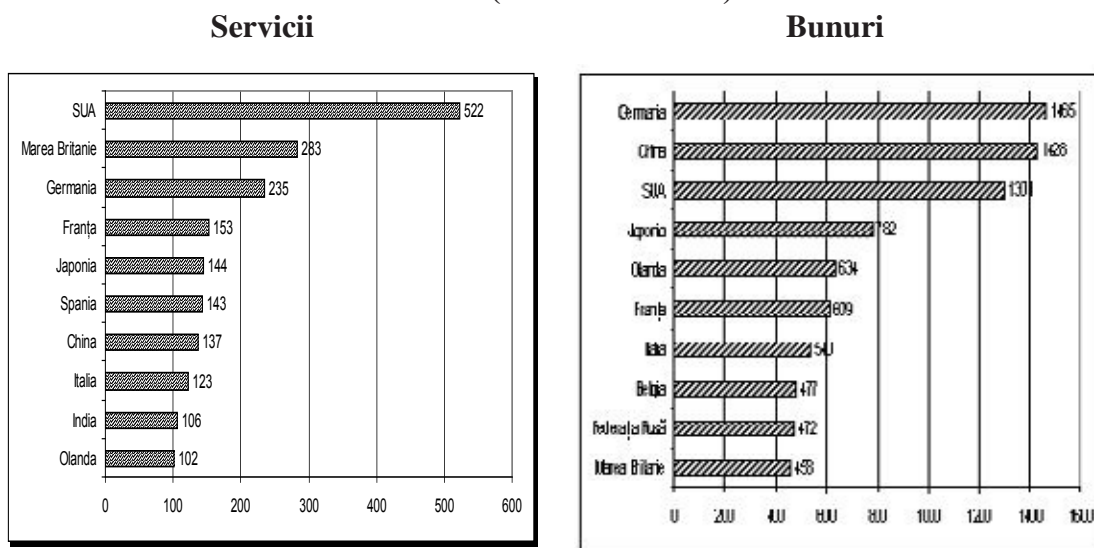
De asemenea, este interesant de notat că ponderea UE-27 în comerțul global cu servicii este în mod tradițional superioară celei deținute în comerțul global cu bunuri – 47% în cazul exporturilor și 44% al importurilor de servicii,

comparativ cu 38% și, respectiv, 39% în sfera bunurilor, la nivelul anului 2008 –, ceea ce demonstrează o dată în plus poziția importantă pe care o deține UE în schimburile comerciale cu servicii în plan mondial.

În fine, trebuie subliniat că, în ierarhia principalilor 30 de exportatori și importatori de servicii la nivel mondial, figurează 14 țări membre ale UE la export și 13 la import. Principalii **exportatori** de servicii din UE-27 sunt: Marea Britanie (7,6% din exporturile mondiale), Germania (6,3%), Franța (4,1%), Spania (3,8%), Italia (3,3%) și Olanda (2,7%) (Graficul 1.1).

⁹ Dacă din totalul mondial și, respectiv, din totalul UE-27 sunt excluse tranzacțiile intra-UE, ponderea UE-27 (adică extra-UE) în comerțul global cu servicii devine mult mai mică, respectiv, de 27,3% la exporturi și de 25,0% la importuri în 2008, potrivit calculelor noastre. În acest caz, se modifică (în sensul creșterii) și ponderile deținute în exporturile/importurile globale de ceilalți mari actori, și anume: SUA (19,1% la export și 14,0% la import), Japonia (5,3% și, respectiv, 6,4%) și China (5,0% și, respectiv, 5,8%).

Graficul 1.1: Principalii exportatori de servicii și bunuri la nivel mondial, în 2008 (în miliarde USD)

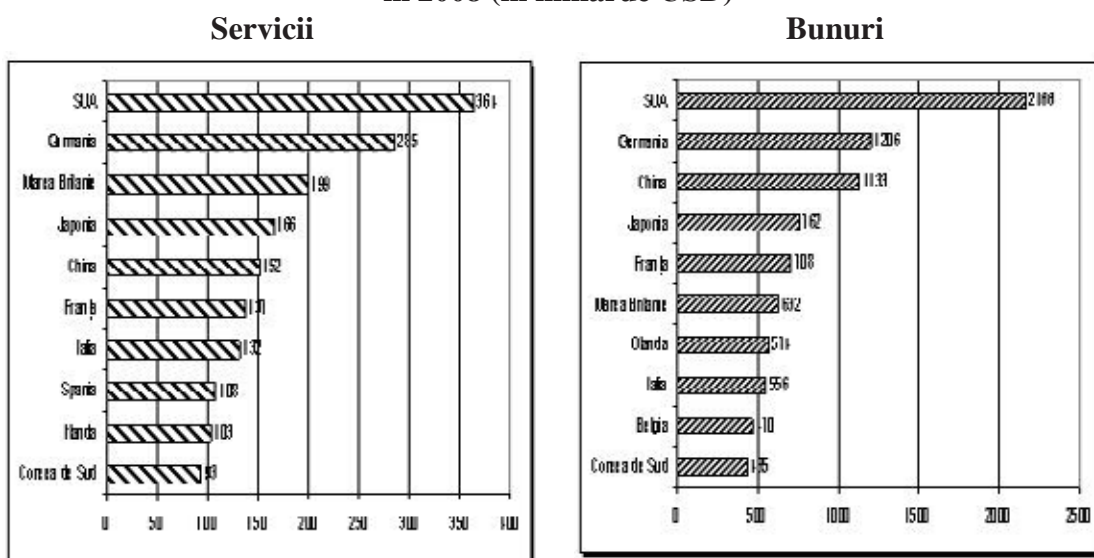
Sursă: Calcule bazate pe WTO (2009a).

Principalii **importatori** includ: Germania (8,2% din importurile mondiale), Marea Britanie (5,7%), Franța (3,9%), Italia (3,8%), Spania (3,1%), Irlanda (3%) (Graficul 1.2).

Dintre noile state membre (NSM), doar Polonia se numără printre primii 30

de exportatori și importatori de servicii în plan global (la nivelul anului 2008), deținând locul 26 la export, cu o pondere de 0,9% din exporturile mondiale și locul 30 la import, cu 0,9% din importurile mondiale.

Graficul 1.2: Principalii importatori de servicii și bunuri la nivel mondial, în 2008 (în miliarde USD)

Sursă: Calcule bazate pe WTO (2009a).

Comparativ, în planul comerțului internațional cu bunuri, în ierarhia principalilor 30 de exportatori și importatori la nivel mondial din 2008,¹⁰ figurează 11 țări membre ale UE, atât la export, cât și la import. Principalii **exportatori** din UE-27 sunt: Germania (9,1% din exporturile mondiale), Olanda (3,9%), Franța (3,8%), Italia (3,3%), Belgia (3,0%) și Marea Britanie (2,8%), iar cei mai însemnați **importatori**: Germania (7,3% din importurile mondiale), Franța (4,3%), Marea Britanie (3,8%), Olanda (3,5%), Italia (3,4%), Belgia (2,9%). Din grupul NSM, Polonia și Republica Cehă se numără printre primii 30 de exportatori și importatori de bunuri la nivel global: Polonia, locul 28 la export (1% din exporturile mondiale) și locul 19 la import (1,2% din importurile mondiale), iar Cehia, locul 30 la export (0,9% din exporturile

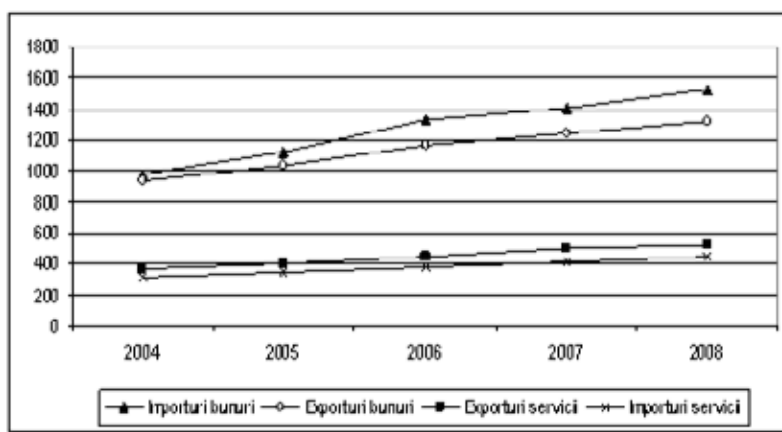
globale) și locul 29 la import (0,9% din importurile totale) (WTO, 2009a).

2. EVOLUȚIA SCHIMBURILOR COMERCIALE CU SERVICII ALE UE-27 ÎN PERIOADA 2004-2008

2.1. Volumul, dinamica și orientarea geografică a comerțului cu servicii

În 2008, exporturile și importurile de servicii ale UE-27 către/dinspre restul lumii au totalizat 520,5 miliarde euro și, respectiv, 445 miliarde euro, iar volumul valoric al exporturilor și importurilor de bunuri s-a ridicat la 1.323,5 miliarde euro și, respectiv, 1.531,2 miliarde euro. Graficul 2.1 prezintă evoluția comparativă a **volumului valoric** al schimburilor cu servicii și cu bunuri ale UE-27 cu restul lumii în perioada 2004-2008.

Graficul 2.1: Evoluția volumului valoric al schimburilor cu servicii și bunuri ale UE-27, în 2004-2008 (în miliarde EUR)

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

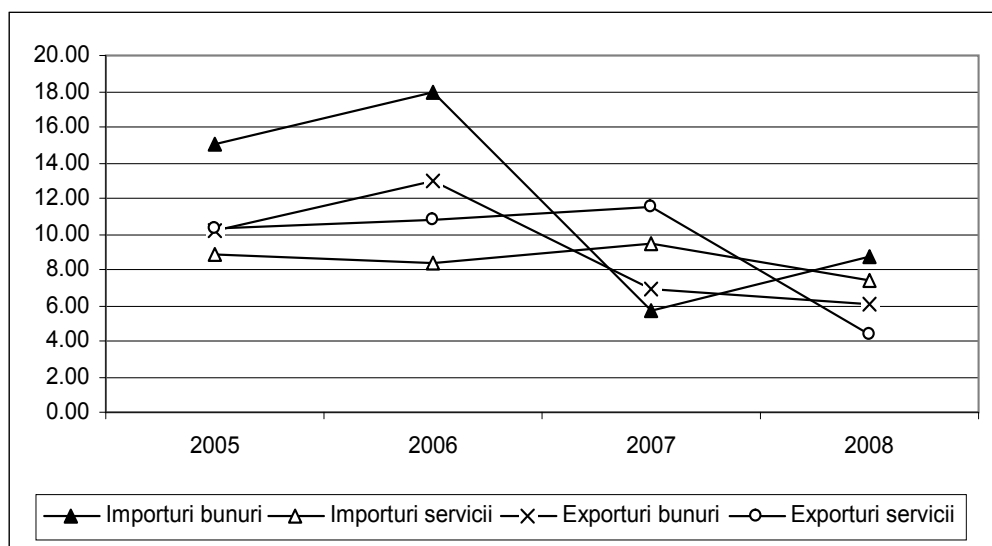
¹⁰ Ținând cont de ponderile acestor țări în exporturile totale de 16.127 miliarde dolari și în importurile totale de 16.415 miliarde dolari, care includ reexporturi și importuri pentru reexport semnificative.

După cum ilustrează Graficul 2.2, evoluția comerțului cu servicii al UE-27 a urmat în linii generale tendințele din sfera comerțului său cu bunuri, ambele înregistrând o expansiune susținută până în anul 2008, când ritmurile de creștere a fluxurilor de servicii și de bunuri au încetinit notabil față de 2007 (cu excepția importurilor de bunuri), și mai ales față de anii precedenți, sub impactul crizei financiare și economice globale. Pe ansamblul perioadei 2004-2008, exporturile de servicii au sporit într-un ritm mediu anual de 9,2% – similar celui al exporturilor de bunuri (9%) – și au devansat ritmul mediu anual de creștere a importurilor de servicii (8,5%).

Sub aspectul volumului și al dinamicii fluxurilor de servicii se manifestă o mare **eterogenitate a statelor membre**, ca de altfel și în privința soldului balanței serviciilor, a gradului de specializare și integrare în piața internă și în cea globală. Diferențele sunt pregnante atât între vechile state membre (UE-15) și NSM, cât și la nivelul țărilor individuale.

Grupul **UE-15** domină atât exporturile, cât și importurile de servicii ale UE-27, revenindu-i 92% din exporturile și, respectiv, din importurile comunitare totale (ținând cont de fluxurile extra plus cele intra-UE), ca de altfel și comerțul cu bunuri (unde ponderile respective sunt însă ușor inferioare, de 89% la exporturi și 88% la importuri).

Graficul 2.2: Dinamica schimburilor cu servicii și bunuri ale UE-27 cu restul lumii, în 2005-2008¹ (modificări anuale în %)

Notă: ¹Întrucât Eurostat nu furnizează date pentru ansamblul UE-27 pentru anul 2003, analiza se limitează la intervalul 2005-2008.

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

Rămânând în sfera fluxurilor comunitare totale (extra plus intra), cele mai mari cote în **exporturile** de servicii ale UE le dețineau în 2008: Marea Britanie (16%, respectiv, 191 miliarde euro), Germania (14%, 168 miliarde euro), Franța (9%, 110 miliarde euro) și Spania (8%, 98 miliarde euro), urmate de: Italia (7%, 84 miliarde euro), Olanda (6%, 71 miliarde euro), Irlanda (6%, 68 miliarde euro) și Belgia (5%, 60 miliarde euro). Restul statelor membre dețin ponderi de sub 5% din exporturile UE-27.

Deși foarte modestă, ponderea **NSM** în exporturile totale de servicii ale UE-27 a crescut de la 5,8% în 2004, la 8,1% în 2008. În rândul NSM, se remarcă grupul „campioanelor”: Polonia, Cehia și Ungaria, care au ajuns în 2008 la valori ale exporturilor de 24, 15 și, respectiv 14 miliarde euro. Polonia înregistra în 2008 un nivel al exporturilor mai ridicat decât cel al unor vechi state membre, precum Portugalia sau Finlanda. *România* ocupă locul al patrulea în ierarhia exportatorilor din NSM, ea conducând „grupul urmăritorilor”. Din acest grup mai fac parte: Cipru, Slovacia, Bulgaria și Slovenia, care au înregistrat în 2008 un volum al exporturilor de peste 5 miliarde euro, dar cu mult sub nivelul „campionilor”.

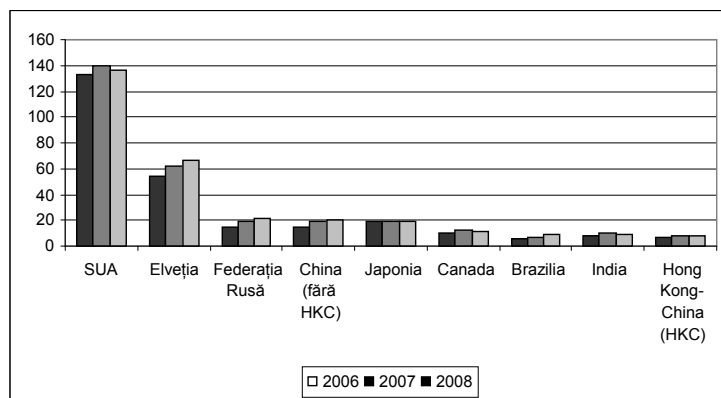
La **import**, în 2008, Germania a deținut o pondere de 19% din totalul fluxurilor comunitare (193,7 miliarde euro), Marea Britanie 13% (139,4 miliarde euro), iar Franța 9% (95,6 miliarde euro). Procentaje de peste 5% în importurile comunitare mai dețineau în același an: Italia, Spania, Irlanda, Belgia și Olanda.

Grupul NSM joacă un rol secundar și în importurile de servicii. Totuși, acesta și-a majorat cota în importurile comunitare de la 5,5% în 2004, la 7,6% în 2008. Polonia (cu importuri în valoare de 20,7 miliarde euro sau 2% din totalul comunitar), Ungaria (12,8 miliarde sau 1,2%) și Republica Cehă (11,8 miliarde sau 1,1%) sunt principalele NSM importatoare de servicii. Urmează *România* (circa 8 miliarde euro), Slovacia (peste 6 miliarde euro) și Bulgaria (5 miliarde euro), restul NSM înregistrând importuri de sub 4 miliarde euro.

În ceea ce privește **orientarea geografică** a fluxurilor de servicii ale UE-27, trebuie subliniat faptul că, în prezent, peste 43% din exporturile de servicii ale UE-27 sunt *fluxuri extra-UE*, cu o tendință de creștere a ponderii acestora în comerțul total, începând din 2005.¹¹

¹¹ Vezi Secțiunea 3.

Graficul 2.3: Evoluția exporturilor de servicii ale UE-27 către principalii parteneri comerciali, în 2006-2008¹ (în miliarde EUR)

Notă: ¹Întrucât datele statistice disponibile pentru majoritatea țărilor se limitează la anii 2006-2008, analiza are în vedere acest interval de timp.

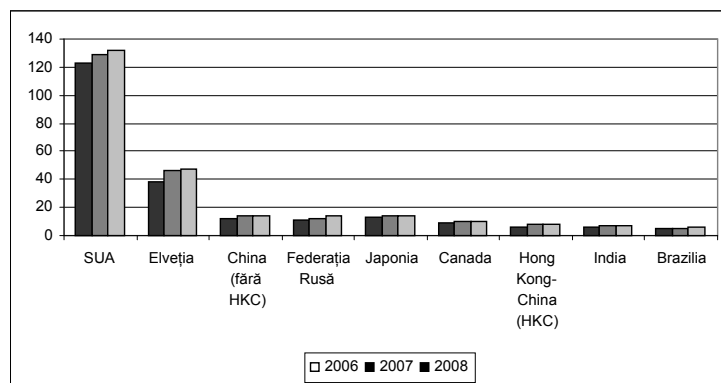
Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

În 2008, principalii parteneri comerciali ai UE-27 la **export** erau: SUA (26% din exporturile extra-UE), Elveția (circa 13%), Federația Rusă (4,1%), China (fără Hong Kong-China) (3,9%), Japonia (3,6%), urmate de: Canada (2,2%), Brazilia și India (la egalitate, cu circa 1,7%) și Hong Kong-China (1,6%) (Graficul 2.3). În perioada 2006-2008, în timp ce SUA, Elveția și Canada și-au menținut pozițiile 1, 2 și, respectiv, 6 în topul partenerilor importanți

ai UE la export, Federația Rusă și China au devansat Japonia, iar Brazilia a depășit Hong Kong-China, fiind la egalitate cu India.

La **importul de servicii**, se remarcă: SUA (30% din importurile totale extra-UE), Elveția (11%), urmate la mare distanță de: China (3,3%), Federația Rusă și Japonia (3,1%), Canada (2,2%), Hong Kong-China (1,9%), India (1,7%) și Brazilia (1,4%) (Graficul 2.4).

Graficul 2.4: Evoluția importurilor de servicii ale UE-27 dinspre principalii parteneri comerciali, în 2006-2008¹ (în miliarde EUR)

Notă: ¹Întrucât datele statistice disponibile pentru majoritatea țărilor se limitează la anii 2006-2008, analiza are în vedere acest interval de timp.

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

În perioada 2006-2008, SUA, Elveția și Canada și-au menținut pozițiile 1, 2 și, respectiv 6 în topul partenerilor importanți ai UE la import. La rândul lor, Hong Kong-China, India și Brazilia s-au menținut pe pozițiile 7, 8 și, respectiv, 9. În schimb, China (fără Hong Kong-China) și Rusia au reușit să devanseze Japonia, acestea ocupând în 2008 pozițiile 3, 4 și, respectiv, 5 în topul partenerilor UE la import.

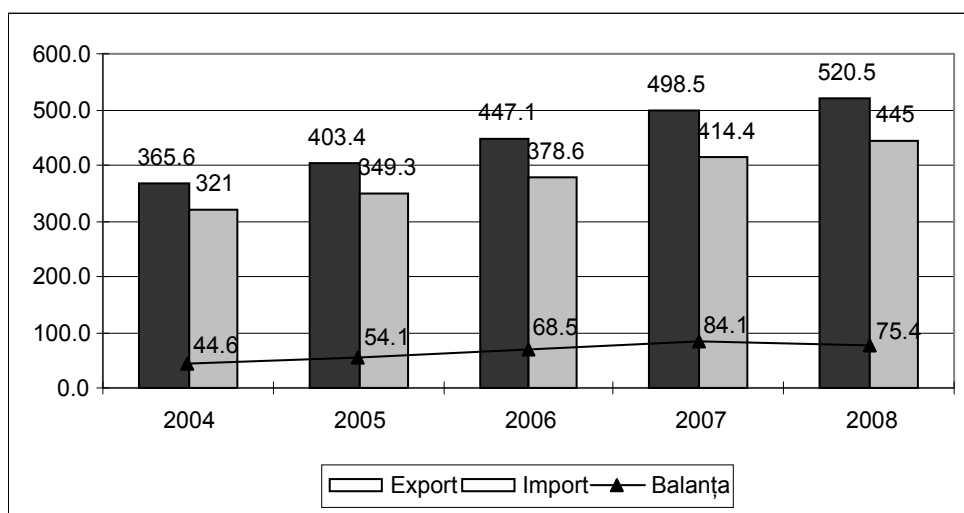
2.2. Evoluția balanței serviciilor. Balanța serviciilor raportată la PIB

Pe ansamblul UE-27, balanța serviciilor cu restul lumii înregistrează în mod tradițional solduri pozitive, spre deosebire de balanța comercială în sfera bunurilor, care

se caracterizează prin deficite în creștere. Excedentele balanței serviciilor s-au înscris pe o pantă ascendentă în perioada 2004-2007 (de la 44,6 miliarde euro în 2004, la 84,1 miliarde euro în 2007), urmate fiind de o ușoară scădere în 2008, până la nivelul de 75,4 miliarde euro (Graficul 2.5).

Balanța serviciilor a UE-27 în relațiile cu principalii săi parteneri comerciali este excedentară; doar în relațiile comerciale cu Hong Kong-China s-a înregistrat în 2008 un deficit de 0,3 miliarde euro. Cele mai mari excedente se înregistrează în relațiile cu: Elveția, Federația Rusă, China, Japonia și SUA (peste 3 miliarde euro). În relațiile comerciale cu Elveția și China, excedentele UE-27 marchează un trend crescător.

Graficul 2.5: Evoluția balanței serviciilor la nivelul UE-27, în 2004-2008 (în miliarde EUR)

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

În ceea ce privește balanța serviciilor pe țările membre, majoritatea lor înregistrează, de regulă, solduri excedentare. Excepțiile se încadrează în două categorii: (1) țări cu balanțe puternic deficitare în întreaga perioadă 2004-2008, însă cu deficite în scădere – Germania (25,7 miliarde euro în 2008) și Irlanda (4,8 miliarde euro); (2) țări care au înregistrat deopotrivă excedente și deficite în perioada respectivă, care însă nu au depășit pragul de 0,5 miliarde euro – Finlanda, Italia și *România*.

Dintre statele membre cu balanțe puternic excedentare, se evidențiază: Marea Britanie (52 miliarde euro în 2008), Spania (26,5 miliarde), Luxemburg (19,4 miliarde), Grecia (17,1 miliarde), Franța (14 miliarde), Austria (13,4 miliarde), Suedia (12 miliarde) și Olanda (aproape 9 miliarde euro).

Fără a intra într-o analiză detaliată a contribuției diferitelor sectoare de servicii la balanța serviciilor, subliniem doar că avantajele competitive diferite ale statelor membre ale UE și, implicit, specializarea eterogenă a acestora și-au lăsat amprenta deopotrivă asupra configurației comerțului cu servicii și a balanței comerciale. Spre exemplu, excedentele notabile ale Marii Britanii, Luxemburgului și Olandei se datorează serviciilor financiare, cel al Spaniei, categoriei turism. În schimb, la excedentele Franței și Austriei au contribuit atât turismul, cât și serviciile financiare, iar la soldul balanței Greciei, categoriile transporturi și turism.

Pondere soldului balanței comerciale în PIB poate fi utilizată atât ca un indicator sugestiv pentru reliefa rolului jucat de sectorul serviciilor în economia unei țări/

grup de țări, cât și pentru evidențierea competitivității acestui sector la nivelul unei țări/grup de țări. Ținând cont de valoarea soldurilor balanței serviciilor raportate la PIB și de evoluția acesteia la nivelul statelor membre ale UE-27 pe termen lung (1998-2008), se conturează următoarele grupuri de țări:

- Țări care înregistrează pe termen lung balanțe raportate la PIB puternic excedentare:

- Subgrupul 1, în general cu excedente de peste 10% din PIB: Luxemburg (peste 50% în 2008), Cipru (circa 23%) și Malta (peste 17%);

- Subgrupul 2, cu excedente de sub 10% din PIB: Estonia și Grecia;

- Țări cu balanțe raportate la PIB excedentare în întreaga perioadă, însă cu excedente moderate și care nu manifestă un trend evident de creștere:

- Subgrupul 1, cu excedente de peste 1,5% din PIB în cei mai mulți ani din perioada analizată: Bulgaria, Letonia, Lituania, Marea Britanie, Portugalia, Spania;

- Subgrupul 2, cu excedente de sub 1,5% din PIB în cei mai mulți ani din perioada analizată: Belgia, Franța, Ungaria;

- Țări cu balanțe raportate la PIB excedentare în tot intervalul analizat, cu excedente moderate, dar care manifestă un trend de creștere: în primul rând, Austria, Slovenia, dar și Republica Cehă;

- Țări cu balanțe raportate la PIB excedentare în cea mai mare parte a intervalului 1998-2008, cu excedente moderate,

- Dar în creștere după 2004: Danemarca și Suedia;

- Fără a se înscrie pe o traiectorie clar ascendentă: Polonia;

- Țări care au înregistrat variații ale excedentelor și deficitelor balanțelor (ca pondere în PIB), însă cu valori absolute ale acestora de până la 1,5%: Finlanda, Italia, Olanda, *România*, Slovacia;

- Țări cu balanțe deficitare (ca pondere în PIB) în întreaga perioadă analizată, însă cu deficite în scădere: Irlanda și Germania.

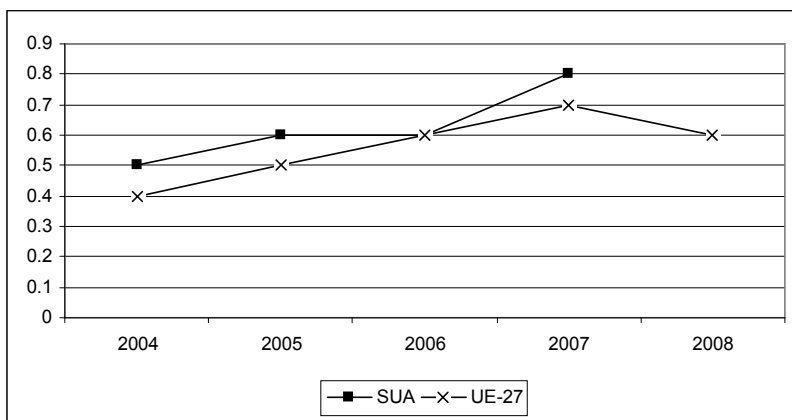
Pe ansamblul UE-27, datele existente indică un sold pozitiv al balanței serviciilor ca pondere în PIB, cu un excedent de sub 1% în perioada 2004-2008. După cum se poate constata din Graficul 2.6, în intervalul 2004-2007 soldul balanței serviciilor raportată la PIB în cazul UE-27 a fost inferioară celui înregistrat de SUA în 2004, 2005 și 2007, ceea ce sugerează existența unui sector al serviciilor mai competitiv în SUA decât în UE-27.

2.3. Structura comerțului cu servicii

Pe ansamblul UE-27¹², în perioada 2004-2008 se constată creșterea ponderii categoriei de „**alte servicii**” în totalul **exporturilor** (de la 57,5%, la 60,9%), în paralel cu scăderea ponderii categoriei **turism** (de la 17%, la 14%) și a categoriei **transport** (de la 25,4% în 2004, la 23,9% în 2007, pentru a crește la 25,1% în 2008, în principal datorită evoluției prețurilor la combustibili) (Graficul 2.7).

La **importuri**, se observă o tendință similară ca și în cazul exporturilor, de creștere a ponderii categoriei „**alte servicii**” în total (de la 50% în 2004, la 54% în 2008), în paralel cu scăderea ușoară a ponderii categoriei **transporturi** (de la 25,2% în 2004, la 24,7% în 2008) și diminuarea accentuată a ponderii categoriei **turism** (de la 25% în 2004, la 21% în 2008) (Graficul 2.8).

Graficul 2.6: Balanța serviciilor raportată la PIB în UE-27 și SUA¹, în 2004-2008 (în % din PIB)

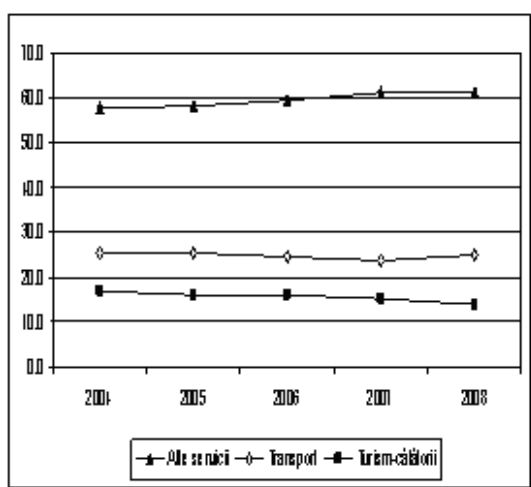
Notă: ¹Datele Eurostat sunt disponibile numai pentru 2004-2007.

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

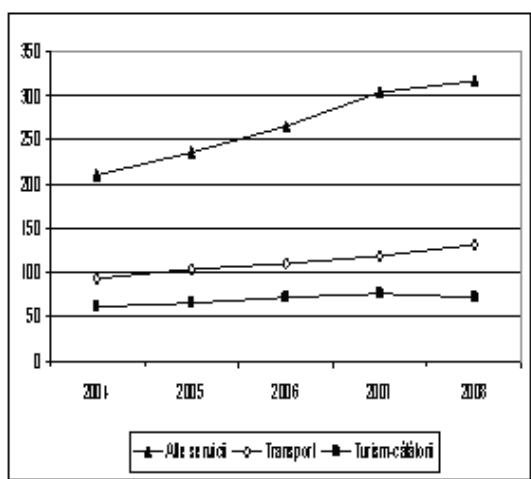
¹² Reamintim că, atunci când UE este considerată o singură entitate, evidențele statistice ale Eurostat se referă doar la tranzacțiile extra-UE, adică la tranzacțiile cu terții (fiind deci excluse cele intra-UE); în schimb, atunci când sunt considerate țările membre individual, datele includ atât tranzacțiile extra-UE, cât și cele intra-UE.

În ceea ce privește **balanțele comerciale** înregistrate pe cele trei categorii majore de servicii la nivelul UE-27, se remarcă excedentele notabile la „**alte servicii**”, soldurile pozitive în creștere la **transport** și deficitele cronice și în creștere la categoria **turism** (Graficul 2.9).

Graficul 2.7: Evoluția structurii exporturilor de servicii ale UE-27, în 2004-2008
% în total exporturi

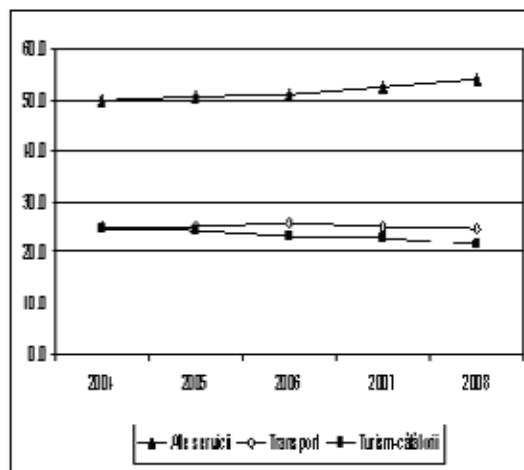
Volum valoric (mrd. euro)

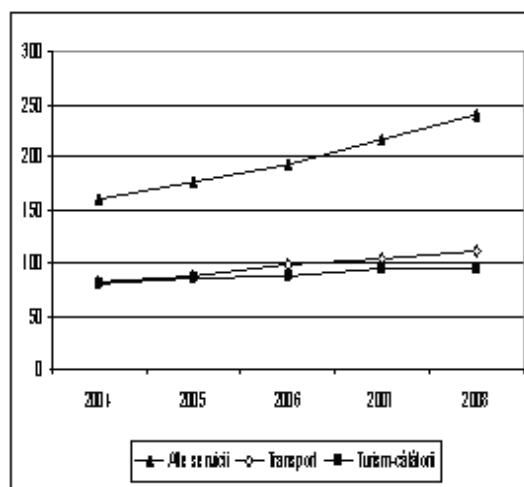
Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

Ponderea grupului **NSM** în **exporturile** fiecărei categorii de servicii, deși în creștere, s-a menținut la niveluri reduse în 2004-2008. Cea mai mare pondere se înregistrează la turism (în creștere de la 8,5% în 2004, la 10,3% în 2007). **La importuri**, ponderea cea mai mare în totalul importurilor comunitare este deținută de NSM la serviciile de transport (8,6% în 2008, comparativ cu 6,1% în 2004).

Graficul 2.8: Evoluția structurii importurilor de servicii ale UE-27, în 2004-2008
% în total importuri

Volum valoric (mrd. euro)

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

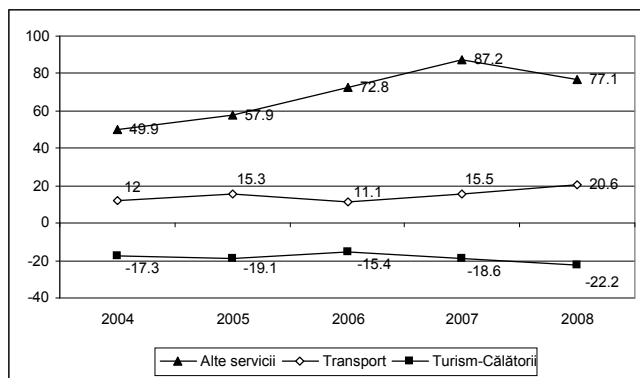
În ceea ce privește evoluția balanței serviciilor în NSM, pe principalele componente ale comerțului cu servicii, în 2004-2008, se poate observa că: (1) balanța categoriei **turism** a înregistrat numai solduri pozitive, excedentele fiind în creștere; (2) balanța categoriei **transport** a înregistrat doar solduri pozitive în perioada 2004-2008, tot în creștere, dar inferioare celor din turism; (3) balanța categoriei „**alte servicii**” a trecut de la deficite (în scădere) în perioada 2004-2006, la excedente în 2007-2008, fără însă a depăși pragul de 1 miliard de euro. Soldurile balanțelor NSM pe cele trei mari categorii de servicii diferă considerabil de cele înregistrate de UE-15. În timp ce balanța turismului la nivelul NSM este excedentară, cea a grupului UE-15 este deficitară. Balanța transportului este excedentară în NSM, ca și în UE-15, dar excedentele acesteia din urmă sunt inferioare în anumiți ani celor înregistrate de NSM. În fine, balanța “altor servicii” este puternic excedentară pentru grupul UE-15, cu solduri pozitive în creștere (ajungând până la 137 miliarde euro în 2008), iar la nivelul NSM, deficitele din 2004-2006 s-au transformat în excedente după 2007.

Evoluția schimburilor cu „alte servicii”.

Sub aspectul structurii comerțului cu servicii al UE în anii recenti a continuat, așadar, tendința de creștere a ponderii componentei „**alte servicii**”, în detrimentul celorlalte două componente majore. Categoriile de servicii incluse în această componentă constituie în marea lor majoritate servicii de afaceri, care sunt utilizate ca inputuri pentru celelalte sectoare economice. Predominanța lor în comerțul cu servicii al UE și aportul lor semnificativ la realizarea unor excedente comerciale notabile reflectă gradul ridicat de specializare a UE în comerțul cu servicii avansate, cu valoare adăugată ridicată și, implicit, forța sa competitivă de necontestat pe plan mondial.

Exporturile UE-27 de „alte servicii” au fost dominate în 2008 de: *alte servicii de afaceri* (49% din total), *servicii financiare* (17%), *servicii informatice* (9%) și *taxe de licență și drepturi de autor* (8%). Celelalte categorii de alte servicii au deținut ponderi de sub 6% din exporturile UE-27 (Tabelul 2.1). În 2008, creșteri ale ponderii în exporturile totale comparativ cu 2004 au fost înregistrate de: *serviciile financiare*

Graficul 2.9: Evoluția balanțelor serviciilor la nivelul UE-27, pe principalele componente, în 2004-2008 (în miliarde EUR)

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

(+2,6 puncte procentuale), *serviciile informatice* (+1,3), *serviciile de construcții* (+1,2) și *serviciile de comunicații* (+0,7), celelalte categorii marcând scăderi ale ponderii lor în exporturile totale ale UE-27. și-au diminuat-o, respectiv, *taxe de licență și drepturi de autor* (-2,5), *servicii de asigurare* (-1,9), *servicii personale, culturale și recreaționale* (-1,4) și *servicii guvernamentale* (-0,1).

Tabelul 2.1: Structura comerțului cu „alte servicii” al UE-27, în 2004 și 2008 (în % din total)

Categorii de servicii	Exporturi		Importuri	
	2004	2008	2004	2008
Alte servicii de afaceri ¹	49,0	48,7	48,7	51,5
Servicii financiare	14,0	16,6	7,4	9,2
Servicii informatice	7,8	9,1	5,1	5,1
Taxe de licență și drepturi de autor	9,7	7,9	18,3	15,7
Servicii de construcții	4,6	5,8	3,7	4,6
Servicii de asigurare	5,0	4,2	5,1	3,2
Servicii de comunicații	3,0	3,8	4,4	4,7
Servicii guvernamentale	4,2	2,6	3,4	3,3
Servicii personale, culturale și recreaționale	2,6	1,4	3,9	2,5

Notă: ¹Includ: servicii juridice, consultanță contabilă, managerială, publicitate, marketing, sondaje de opinie, servicii de cercetare-dezvoltare, servicii de arhitectură, inginerie și alte servicii tehnice ș.a.
Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

Importurile de „alte servicii” în 2008 au fost dominate de aceleași patru categorii, însă în altă ordine pentru pozițiile 2-4. *Alte servicii de afaceri* au deținut cea mai mare pondere și la import (52%), fiind urmate de: *taxe de licență și drepturi de autor* (16%), *servicii financiare* (9%) și *servicii informatice* (51%) (Tabelul 2.1). În perioada 2004-2008, cele mai mari creșteri ale ponderii în importurile totale au fost înregistrate de *alte servicii de afaceri* (+2,8 puncte procentuale) și *servicii financiare* (+1,9). Trei categorii (*construcții, comunicații și informatice*) și-au majorat ponderea cu mai puțin de 1 punct procentual, iar patru categorii

În ceea ce privește balanța UE-27 pe fiecare categorie de „**alte servicii**”, trebuie subliniat că: șase categorii înregistrează cu precădere solduri pozitive, iar trei cu precădere solduri negative. Cele mai mari *excedente* caracterizează categoriile: alte servicii de afaceri (32,2 miliarde euro în 2008), servicii financiare (30,4 miliarde euro) și servicii informatice (16,4 miliarde euro), iar cele mai mari deficite se înregistrează la categoria taxe de licență și drepturi de autor (11,9 miliarde euro) (Tabelul 2.2).

Tabelul 2.2: Evoluția balanței UE-27, pe categoriile de „alte servicii”, în 2004-2008 (în miliarde EUR)

Categorii de servicii	2004	2005	2006	2007	2008
Alte servicii de afaceri ¹	25,0	33,7	35,2	35,5	32,2
Servicii financiare	17,6	20,9	24,2	30,8	30,4
Servicii informatice	8,2	8,5	12,0	14,5	16,4
Servicii de construcții	3,8	6,0	6,6	8,1	7,3
Servicii de asigurare	2,4	-2,1	4,0	6,9	5,5
Servicii guvernamentale	3,4	1,5	1,5	1,2	0,4
Servicii de comunicații	-0,7	-0,6	-1,1	-0,4	0,9
Servicii personale, culturale și recreaționale	-0,9	-1,4	-2,6	-1,2	-1,5
Taxe de licență și drepturi de autor	-8,9	-8,6	-7	-8,3	-11,9

Notă:¹ Vezi nota de la Tabelul 2.1.

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

Comparând balanțele UE-27 și SUA pe cele nouă categorii de „**alte servicii**”, putem constata mari diferențe între cele două. În primul rând, SUA înregistrează cele mai mari excedente la categoria *taxe de licență și drepturi de autor* (excedente în creștere, 42 miliarde euro în 2007), în timp ce UE-27 marchează deficite în creștere, ceea ce constituie un grav semnal că UE-27 este în urma SUA în domeniul capacității de inovare.

La categoria *servicii financiare*, SUA înregistrează excedente ușor mai reduse (29 miliarde euro) decât cele ale UE-27. A treia categorie în ordinea mărimii excedentelor SUA este cea de *alte servicii de afaceri* (22 miliarde euro), cu excedente sensibil inferioare celor ale UE-27 (unde această categorie marchează cele mai mari solduri pozitive). La categoria de *construcții*, UE-27 devansează SUA, în timp ce la *comunicații*, rezultatele sunt asemănătoare. În schimb, la categoriile *servicii informatice și de*

asigurare, unde SUA au înregistrat deficite de 1,5 miliarde euro și, respectiv, de 23,7 miliarde euro (în 2007), UE-27 devansează net SUA, prin excedentele sale substanțiale (Tabelul 2.2). Aceste constatări conduc la concluzia că economiile UE-27 și SUA sunt în largă măsură complementare.

2.4. Specializarea țărilor membre în comerțul cu servicii

Comparând ponderea categoriilor individuale de servicii în totalul exporturilor unei țări cu ponderea categoriilor respective de servicii în totalul exporturilor UE, se obține un indice care ne poate oferi o imagine asupra specializării țărilor membre ale UE-27 în comerțul cu servicii.

Indicele de specializare este definit ca raportul dintre ponderea unei categorii de servicii a unei țări (X_{ij}) în exporturile totale ale acestei țări ($X_{\text{totale},ij}$) și ponderea respectivei categorii de servicii (X_{UE_j}) în

exporturile totale ale UE ($X_{UE\ totale_j}$).

$$\frac{X_{ij} / X_{totale_{ij}}}{X_{UE_j} / X_{UE\ totale_j}}$$

Un *indice supraunitar* (>1) arată faptul că țara în cauză exportă relativ mai mult din acea categorie de servicii comparativ cu ansamblul UE; de aceea, este considerată ca fiind specializată în exportul categoriei respective de servicii. În schimb, un *indice subunitar* reflectă situația inversă, în care ponderea exportului țării respective este inferioară celei pe ansamblul UE. Rezultatele calculelor pentru anul 2008 sunt prezentate în anexă.

Conform acestora, Danemarca este unul dintre exportatorii principali de ***servicii de transport***, ponderea acestor servicii în totalul exporturilor sale fiind de trei ori mai mare decât cea pe ansamblul UE. Alte state cu ponderi relativ ridicate la această categorie de servicii sunt: Lituania, Grecia și Letonia. La polul opus se află Irlanda și Marea Britanie, unde serviciile de transport dețin cea mai scăzută cotă din totalul exporturilor. Încasările din ***turism*** joacă un rol mult mai important în Bulgaria și Spania decât pe ansamblul UE. Ponderea serviciilor de turism în totalul exporturilor Portugaliei și Sloveniei este aproximativ dublă față de cea a UE. Pe de altă parte, Irlanda și Luxemburg înregistrează venituri relativ reduse din turism comparativ cu alte state membre. Cota sectorului de ***servicii de comunicații***

al *României* este de circa patru ori mai mare decât ponderea corespunzătoare pe ansamblul UE. În timp ce majoritatea statelor au o pondere apropiată de cea a UE, minimele indicilor sunt înregistrate în cazul Irlandei și Greciei, urmate de Spania și Cipru. Germania este exportatorul principal de ***servicii de construcții***, revenindu-i o treime din exporturile totale ale UE. Ponderea construcțiilor în totalul exporturilor germane este de 2,4 ori mai ridicată decât ponderea pentru totalul UE. Aceeași observație este valabilă și pentru Polonia, în timp ce în Irlanda, Malta și Danemarca procentajele respective sunt foarte scăzute. Exporturile Irlandei relevă o pondere foarte ridicată a ***serviciilor de asigurare***, de 5,3 ori mai mare decât cea aferentă totalului exporturilor UE. În unele țări, această categorie de servicii joacă doar un rol marginal, ponderea sa în exporturile totale ale unor țări precum Republica Cehă, Polonia, Ungaria, Lituania și România fiind neglijabilă în comparație cu totalul UE. Marea Britanie și Luxemburg sunt pe departe cele mai mari exportatoare de ***servicii financiare***. Cotele acestor servicii din totalul exporturilor Luxemburgului și Marii Britanii sunt de 6,7 și, respectiv, de 2,5 ori mai mari decât ponderea pe ansamblul UE. În cazul exporturilor unor țări ca Danemarca, Grecia, Bulgaria, Polonia, Portugalia, Franța, Lituania și Slovenia, ponderile acestei categorii de servicii sunt scăzute comparativ cu UE.

Tabelul 2.3: Specializarea țărilor membre comparativ cu media UE

Țara	Domeniul de specializare
BE	Servicii de comunicații și servicii guvernamentale
BG	Turism
CZ	Turism
DK	Transport
DE	Servicii de construcții și servicii guvernamentale
EE	Transport și servicii de construcții
IE	Servicii de asigurare și servicii informatice
EL	Transport
ES	Turism
FR	Turism, servicii de construcții și taxe de licență și drepturi de autor
IT	Turism
CY	Servicii guvernamentale
LV	Transport
LT	Transport
LU	Servicii financiare
HU	Servicii personale, culturale și recreaționale
MT	Servicii personale, culturale și recreaționale
NL	Taxe de licență și drepturi de autor
AT	Turism
PL	Servicii de construcții
PT	Turism
RO	Servicii de comunicații
SI	Turism
SK	Servicii personale, culturale și recreaționale
FI	Alte servicii de afaceri
SE	Taxe de licență și drepturi de autor și servicii informatice
UK	Servicii financiare

Sursă: Eurostat (2009a,b).

Irlanda, exportatorul principal de **servicii informatice** (cu un indice de 5,9) este totodată și unicul campion în termeni de pondere relativă la export la această categorie de servicii. Singurele două țări care mai au o cotă a serviciilor informatice superioară UE sunt Finlanda și Suedia. La categoria de **taxe de licență și drepturi de**

autor, Olanda și Suedia marchează câștiguri superioare la export comparativ cu totalul UE, în timp ce Bulgaria, Grecia și Lituania au cele mai mici ponderi. Marea Britanie și Germania sunt principalii exportatori de **alte servicii de afaceri**¹³, care reprezintă cea mai mare categorie de servicii în exporturile UE. Ponderile exporturilor lor

la această categorie de servicii sunt mai ridicate decât pe ansamblul UE. Și în cazul exporturilor finlandeze, acestor servicii le revine o pondere mai semnificativă decât pe totalul UE. La polul opus se află Grecia și Lituania.

Analizând țările membre în mod individual, se poate identifica modelul lor de specializare în ceea ce privește structura exporturilor de servicii, comparativ cu modelul de specializare pe ansamblul UE (respectiv, categoriile de servicii ale căror ponderi în totalul exporturilor țărilor membre sunt cele mai ridicate în raport cu ponderile corespunzătoare pentru ansamblul UE) (Tabelul 2.3).

3. COMERȚUL INTRA-UE VERSUS EXTRA-UE. GRADUL DE INTEGRARE A SERVICIILOR ȘI BUNURILOR ÎN PIAȚA INTERNĂ ȘI CEA GLOBALĂ

Una din realizările majore ale UE vizează libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalului și forței de muncă între țările membre, consolidarea pieței interne unice rămânând în continuare una din prioritățile durabile ale UE.

Serviciile au o importanță crescândă în contextul pieței interne, contribuind în prezent cu peste 70% la valoarea adăugată brută și, respectiv, la forța de muncă ocupată. În ultimul deceniu, structura economiilor țărilor membre ale UE a suferit transformări semnificative, iar importanța activităților de servicii pentru economia UE a crescut în mod susținut și continuu.

Consolidarea pieței interne unice, ca rezultat al integrării economice, a contribuit la creșterea fluxurilor comerciale și investiționale în spațiul UE, iar amplificarea liberalizării piețelor și, implicit, a concurenței a condus la intensificarea dimensiunii transfrontaliere a activităților economice din UE. Eliminarea barierelor netarifare și asigurarea unui acces mai liber pe piața serviciilor – bancare, financiare, de telecomunicații etc. – au transformat sectorul de servicii într-o componentă dinamică a fluxurilor comerciale ale UE și, totodată, în cea mai importantă țintă pentru ISD. Nu trebuie, însă, trecută cu vederea menținerea unui grad ridicat de fragmentare a pieței interne a serviciilor.

Este la fel de adevărat că actuala criză financiară și economică globală a afectat în mod semnificativ tranzacțiile transfrontaliere desfășurate deopotrivă la nivel intra și extra-UE, atât în sfera comerțului cu bunuri și a comerțului cu servicii, cât și a fluxurilor de ISD.

3.1. Tendințe în evoluția comerțului intra și extra-UE în 2004-2008

3.1.1. Diminuarea ponderii fluxurilor comerciale destinate pieței interne

Din totalul exporturilor de servicii generate de UE-27 în 2008, în valoare de 1.203,1 miliarde euro, 682,6 miliarde euro au reprezentat exporturi *intra-UE*, iar 520,5 miliarde euro exporturi către țări din afara

¹³ Includ, printre altele: servicii juridice, consultanță contabilă, managerială, publicitate, marketing, sondaje de opinie, servicii de cercetare-dezvoltare, servicii de arhitectură, inginerie și alte servicii tehnice ș.a.

UE, adică *extra-UE*. Aceasta înseamnă că pieței interne i-a revenit o pondere de 57% în exporturile totale de servicii, față de 43% în cazul exporturilor extra-UE (Tabelul 3.1).

Deși ponderea pieței interne în totalul comerțului cu servicii al UE-27 s-a menținut superioară ponderii fluxurilor extra-UE în anii 2004-2008, *ponderea fluxurilor intra-UE s-a înscris pe o traiectorie descendentă*, care s-a accentuat în ultimii doi ani. Diminuarea ponderii fluxurilor intra-UE în totalul fluxurilor de servicii ale UE-27 s-a manifestat atât în cazul exporturilor, cât și al importurilor. Totuși, trendul descendent al ponderii fluxurilor intra-UE în comerțul cu servicii a fost mai puțin accentuat decât în cazul comerțului cu bunuri sau al fluxurilor de ISD generate de UE. Aceste evoluții reflectă, în parte, procesul de integrare a celor 12 NSM în piața internă în primii ani după accesarea lor în UE, dar și interesul relativ sporit al statelor membre față de economiile din afara spațiului UE în anii mai recent. Factorii favorizanți ai acestui

din urmă fenomen includ: costurile de producție mai scăzute, potențialul mai mare de resurse și cererea în expansiune pe piețele extra-UE (Hussain și Istatkov, 2009).

Comparând importanța pieței interne pentru comerțul cu servicii și, respectiv, pentru comerțul cu bunuri – în baza evoluției raportului intra/extra în totalul fluxurilor comerciale ale UE-27 în perioada 2004-2008 – se poate observa, în primul rând, *predominanța fluxurilor intra-UE* atât la exporturile de bunuri, cât și de servicii (Tabelul 3.1). Totodată, se remarcă o *orientare mai puternică spre piața internă în cazul bunurilor* (pondere de 66% din total în 2008), decât al serviciilor (57%). În fine, se manifestă și un *trend de creștere a ponderii exporturilor extra-UE în total*, comparativ cu cele intra-UE, care este din nou mai accentuat în cazul bunurilor (creștere cu 2,1 puncte procentuale în 2004-2008) decât al serviciilor (creștere cu 1,8 puncte procentuale). Tendințele sunt similare și pe latura importurilor.

Tabelul 3.1: Evoluția comparativă a ponderii fluxurilor intra și extra-UE în sfera serviciilor, bunurilor și fluxurilor de ISD generate, în 2004-2008 (în %)

Ani	Servicii				Bunuri				ISD			
	Exporturi		Importuri		Exporturi		Importuri		Generate		Receptate	
	Intra	Extra	Intra	Extra	Intra	Extra	Intra	Extra	Intra	Extra	Intra	Extra
2004	58,5	41,5	59,6	40,4	68,3	31,7	66,2	33,8	61,5	38,5	76,1	23,9
2005	58,2	41,8	59,6	40,4	67,2	32,3	64,3	35,7	64,2	35,8	78,1	21,9
2006	58,1	41,9	59,8	40,2	67,1	32,9	63,3	36,7	62,4	37,6	71,7	28,3
2007	57,7	42,3	59,6	40,5	67,0	33,1	63,6	36,4	57,1	42,9	62,2	37,8
2008	56,7	43,3	57,3	42,7	66,2	33,8	62,3	37,7	55,1	44,9	65,0	35,0

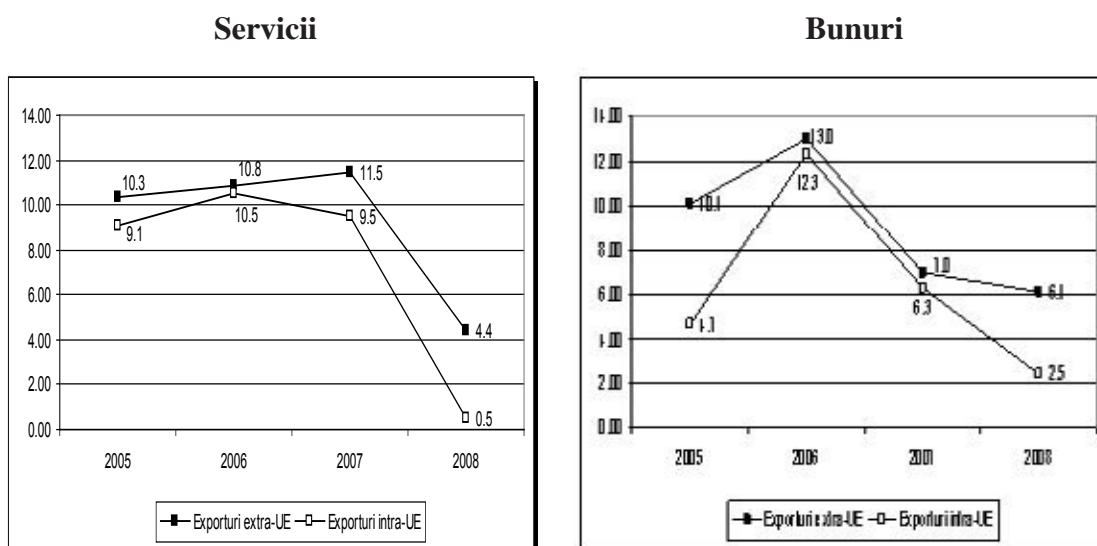
Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a); Eurostat (2009c).

3.1.2. Dinamica fluxurilor comerciale intra și extra-UE

Cauza evidentă a reducerii ponderii fluxurilor intra-UE în totalul schimburilor cu servicii și, respectiv, cu bunuri o reprezintă devansarea ritmurilor anuale de creștere a exporturilor și importurilor intra-UE de către cele extra-UE în perioada analizată. După ce au înregistrat un ritm de creștere de 10,5% în 2006, exporturile de servicii destinate țărilor membre au încetinit la 9,5%

în 2007 și la 0,5% în 2008, rămânând în urma dinamicii exporturilor de servicii către țările din afara UE, de 11,5% în 2007 și de 4,4% în 2008 (Graficul 3.1). O evoluție similară se constată și la importurile de servicii intra-UE, doar că, în acest caz, ecartul dintre dinamica fluxurilor intra și extra-UE s-a accentuat și mai mult. Declinul importurilor intra-UE cu 2,2% în 2008, concomitent cu creșterea celor extra-UE cu 7,4% denotă o reorientare evidentă a importurilor UE spre piețele externe.

Graficul 3.1: Dinamica exporturilor de servicii și bunuri, intra și extra-UE, în 2005¹-2008 (modificări anuale, în %)

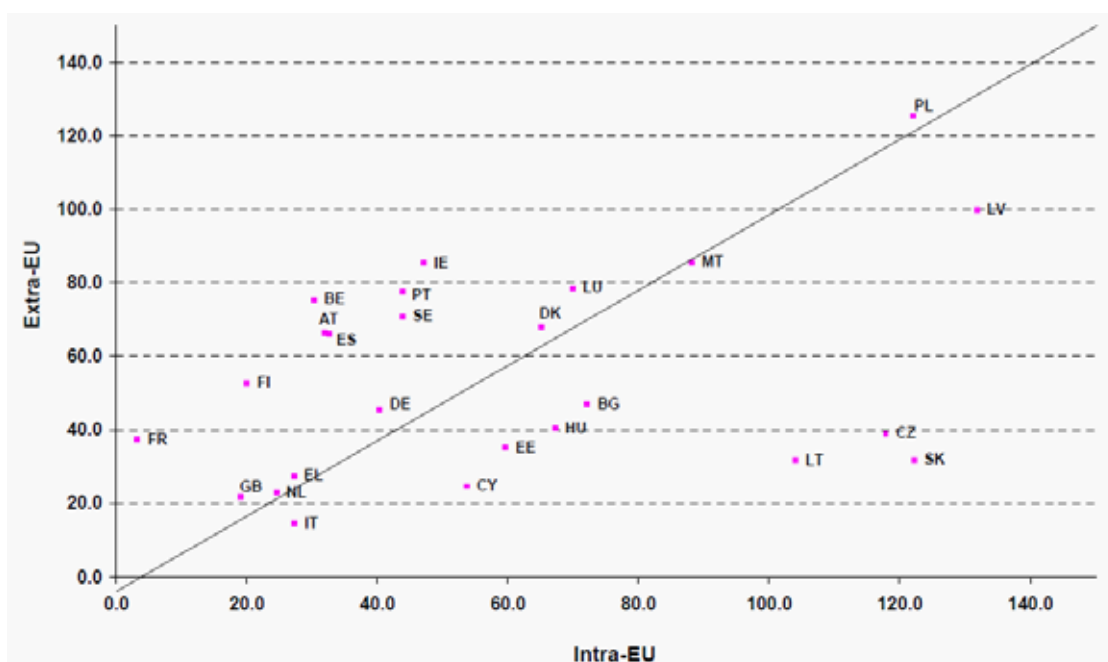
Notă: ¹Eurostat furnizează date numai pentru anii 2004-2008; lipsa datelor pentru 2003 împiedică calcularea dinamicii pe 2004.

Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a).

Aceste evoluții conduc la observația că expansiunea comerțului cu servicii al UE în ultimii ani trebuie considerată mai curând ca parte a unui fenomen global decât o consecință a integrării economice din spațiul UE (Hussain și Faes-Cannito, 2008). Comparând ritmurile de creștere a exporturilor de servicii cu cele ale exporturilor de bunuri, în aceeași perioadă, pe cele două fluxuri – intra și extra-UE –, Graficul 3.1 demonstrează că aceeași observație este pertinentă și pentru comerțul cu bunuri.

Olanda, Marea Britanie, Polonia, Malta și Danemarca) sunt cele în care exporturile de servicii destinate pieței interne au crescut în același ritm cu cel al exporturilor destinate țărilor din afara UE. În cazul țărilor membre aflate sub diagonală, ritmul de creștere a exporturilor către piața internă a fost superior celui al exporturilor către țările extra-UE în perioada analizată. Este cazul majorității NSM care au aderat la UE în 2004. Aceasta înseamnă că, după aderare, aceste țări au fost capabile să-și majoreze exporturile de servicii către UE într-un ritm superior celui

Graficul 3.2: Dinamica exporturilor de servicii intra și extra-UE, pe țări membre, în 2004-2008 (în %)

Sursă: Eurostat (2009c).

Graficul 3.2 compară dinamica exporturilor de servicii intra-UE în perioada 2004-2008 cu dinamica exporturilor de servicii extra-UE, în țările membre luate individual. Țările membre situate în imediata apropiere a diagonalei (Grecia,

al exporturilor către țările terțe. Majoritatea vechilor state membre se poziționează deasupra diagonalei. Exporturile lor de servicii către UE au crescut mai lent decât exporturile lor extra-UE în perioada 2004-2008.

În fine, există două țări care au înregistrat ritmuri de creștere a exporturilor extra-UE și/ sau intra-UE atât de înalte în perioada 2004-2008, încât nu au putut fi incluse în grafic. Este vorba de *România*, unde exporturile de servicii intra-UE au sporit într-un ritm de 228%, comparativ cu o creștere de 132% a exporturilor extra-UE. Pe de altă parte, exporturile de servicii extra-UE ale Sloveniei au crescut cu 378% în perioada respectivă, în timp ce exporturile sale intra-UE au sporit cu doar 78%.

3.2. Gradul de integrare a serviciilor și bunurilor în piața internă

3.2.1. Relevanța pieței interne prin prisma fluxurilor comerciale

Datele statistice privind evoluția fluxurilor intra și extra-UE arată că *sectorul de servicii este mai puțin integrat în piața internă comparativ cu sectoarele producătoare de bunuri*, ceea ce înseamnă că în sfera activităților de servicii există încă mult spațiu pentru integrare prin intermediul comerțului. Faptul că piața internă nu își îndeplinește încă pe deplin menirea în sfera activităților de servicii se explică în parte prin caracteristicile intrinseci ale serviciilor (intangibilitatea, incapacitatea de a fi depozitate etc.), în virtutea cărora ele nu pot fi comercializate cu aceeași ușurință ca bunurile. Pe de altă parte, în calea tranzacțiilor transfrontaliere cu servicii în spațiul UE se mențin încă numeroase obstacole, în pofida eforturilor continue de deschidere a pieței serviciilor.

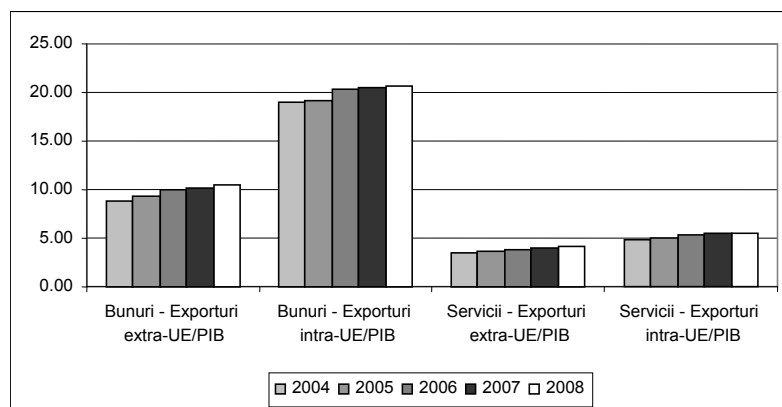
Tabelul 3.2: Evoluția raportului dintre fluxurile intra-UE și extra-UE, în 2004-2008

Anii	Bunuri		Servicii	
	Export	Import	Export	Import
2004	2,2	2,0	1,4	1,5
2005	2,1	1,8	1,4	1,5
2006	2,0	1,7	1,4	1,5
2007	2,0	1,8	1,4	1,5
2008	2,0	1,7	1,3	1,4

Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a).

Gradul mai scăzut de integrare a sectorului de servicii în piața internă comparativ cu sectorul de bunuri este reflectat, în primul rând, de datele privind evoluția raportului dintre exporturile de servicii intra-UE și cele extra-UE în ultimii ani. Astfel, în media anilor 2004-2008, raportul a fost de numai 1,4 în cazul exporturilor de servicii, în timp ce în sfera exporturilor de bunuri a fost mai mare, de 2,1 (Tabelul 3.2). Aceasta înseamnă că în cazul exporturilor de bunuri, țările membre se bazează într-o măsură mai mare pe piața internă decât în cazul exporturilor de servicii. În cazul importurilor, ecartul respectiv dintre bunuri și servicii este mai puțin pronunțat decât la exporturi. Iar faptul că la importurile de servicii raportul intra/extra este superior celui din sfera exporturilor de servicii (spre deosebire de bunuri) denotă o integrare mai pronunțată a țărilor membre în piața internă pe latura importurilor de servicii. Implicit, putem aprecia că, spre deosebire de comerțul cu servicii, în sfera comerțului cu bunuri, procesul de integrare economică din UE a indus o accelerare mult mai pronunțată a schimburilor intra-UE comparativ cu cele desfășurate cu restul lumii.

Graficul 3.3: Evoluția ponderii în PIB a exporturilor intra și extra-UE-27 de bunuri și servicii, în 2004-2008 (%)

Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a).

Validitatea aserțiunii că sectorul de servicii este mai puțin integrat în piața internă în raport cu sectoarele producătoare de bunuri ale UE este confirmată și de analiza comparativă a ponderilor deținute de exporturile de bunuri și, respectiv, de servicii în PIB al UE-27, pe cele două fluxuri: intra și extra-UE (Graficul 3.3). Astfel, ponderile în PIB ale exporturilor de servicii intra-UE și extra-UE – de 5% și, respectiv, 4% în 2008 – sunt sensibil inferioare ponderilor în PIB ale exporturilor de bunuri intra-UE (21%) și extra-UE (11%). Totodată, ecartul (de 10 puncte procentuale) dintre ponderea în PIB a exporturilor intra-UE și cea a exporturilor extra-UE în cazul bunurilor este mult mai substanțial decât în sfera serviciilor (doar un punct procentual). După cum ilustrează graficul, în cazul bunurilor, ponderea în PIB a exporturilor intra-UE este aproape dublul ponderii în PIB a exporturilor extra-UE.

În fine, o altă modalitate de a evidenția gradul mai scăzut de integrare a serviciilor în piața internă comparativ cu bunurile este aceea de a compara ponderile deținute de

servicii și de bunuri în ansamblul comerțului intra și extra-UE (bunuri plus servicii). Astfel, în 2008, serviciilor le-a revenit o pondere de numai 21% (iar bunurilor de 79%) în totalul comerțului intra-UE (bunuri plus servicii), în timp ce în totalul comerțului extra-UE au deținut o pondere mai mare, de 28% (iar bunurile de 72%).

Așadar, se poate concluziona că deschiderea pieței serviciilor în cadrul UE nu a condus până acum la o îmbunătățire semnificativă a integrării acestor activități în piața internă unică. În parte, cauzele țin de natura specifică a serviciilor, în virtutea căreia aceste activități se pretează într-o mai mică măsură a se constitui în obiect al schimburilor internaționale, chiar dacă noile TIC și în special internetul au contribuit la creșterea capacității lor de a fi comercializate. În parte, cauzele se datoresc reglementărilor naționale din sectorul de servicii, care sunt în mod tradițional mult mai restrictive decât cele din sfera bunurilor, constituindu-se frecvent în obstacole în calea schimburilor transfrontaliere.

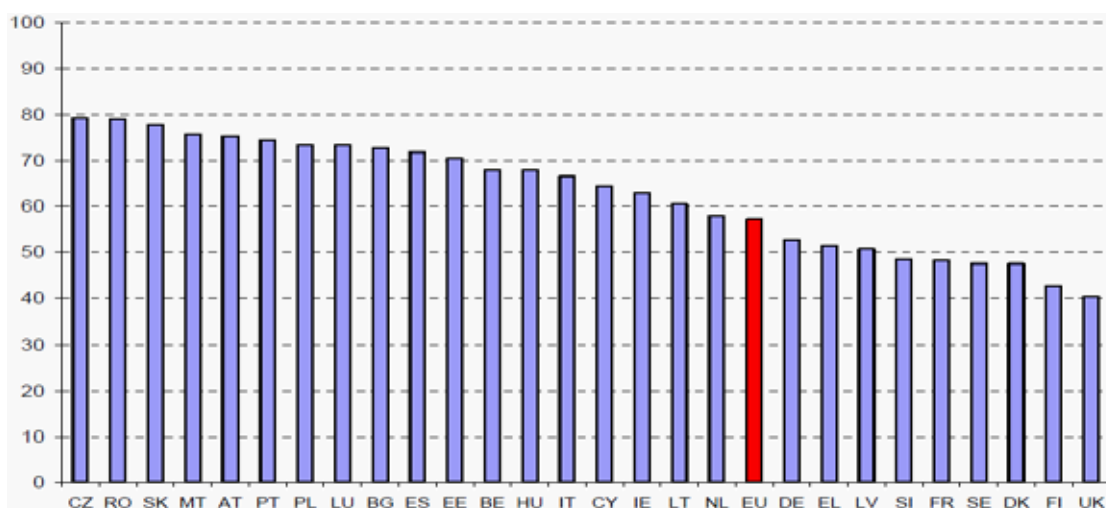
În vederea eliminării obstacolelor rămase în calea tranzacțiilor transfrontaliere cu servicii și a realizării unei adevărate piețe interne unice, în decembrie 2006, Parlamentul European și Consiliul au adoptat *Directiva privind serviciile în piața internă* (2006/123/EC)¹⁴, care trebuia să fie transpusă în legislațiile naționale până la finele anului 2009. Scopul principal al Directivei este îndepărtarea barierelor legale și administrative din calea schimburilor cu servicii ale țărilor membre, în vederea dezvoltării nestingerite a activităților transfrontaliere. Directiva va garanta furnizorilor de servicii mai multă certitudine juridică în exercitarea celor două libertăți fundamentale consfințite prin Tratatul CE: libertatea de stabilire și libertatea de a furniza servicii (Hussain și Faes-Cannito, 2008).

3.2.2. Relevanța fluxurilor intra-UE de servicii pentru țările membre

Gradul de integrare în piața internă – măsurat ca raport între exporturile intra-UE și totalul exporturilor de servicii – prezintă diferențe importante atât în funcție de țările membre, cât și de diferitele subsectoare de servicii.

Graficul 3.4 ilustrează marea diversitate care se manifestă în spațiul UE-27 sub aspectul ponderii fluxurilor intra-UE în totalul exporturilor de servicii ale țărilor membre. Se poate observa că în majoritatea NSM predomină dimensiunea intra-UE în totalul exporturilor (excepție făcând Letonia și Slovenia). Cele mai mari ponderi ale exporturilor intra-UE în totalul exporturilor de servicii le înregistrează Republica Cehă și România – de aproape 80%, în condițiile în care media pe UE-27 este de 57% –,

Graficul 3.4: Ponderea exporturilor intra-UE în totalul exporturilor de servicii, pe țări membre, în 2008 (în %)

Sursă: Eurostat (2009c).

¹⁴ Publicată în OJL376 din 27/12/2006.

ca urmare a creșterii relativ puternice a exporturilor lor intra-UE între 2007 și 2008. Ponderi importante (de peste 75%) dețin însă și Slovacia, Malta, Austria și Portugalia. La polul opus se situează Marea Britanie, unde doar 40% din totalul exporturilor de servicii se îndreaptă către celelalte țări membre. Germania și Franța sunt alte două țări mari în care ponderile exporturilor intra-UE sunt inferioare mediei UE. În cazul Sloveniei, exporturile intra-UE au scăzut ca pondere la sub 50% în 2008, din cauza creșterii puternice (218%) a exporturilor extra-UE.

Analizând cota ce revine țărilor membre din ansamblul exporturilor de servicii generate la nivel intra-UE în 2008, putem constata că Germania, cu un volum valoric al exporturilor de servicii de 88 miliarde euro, a contribuit cel mai mult – în proporție de 13% – la exporturile totale de servicii intra-UE. Ea a fost urmată de Marea Britanie (77 miliarde euro) și Franța (70 miliarde euro), cu ponderi de 11% și, respectiv, 10%. Letonia (1,6 miliarde euro), Malta (1,9 miliarde euro) și Lituania (2 miliarde euro) au fost cel mai puțin active

sub aspectul exporturilor de servicii intra-UE. Cu un volum al exporturilor intra-UE, de 6,9 miliarde euro, României i-a revenit o pondere de 1% în totalul exporturilor intra-UE (Eurostat, 2009c).

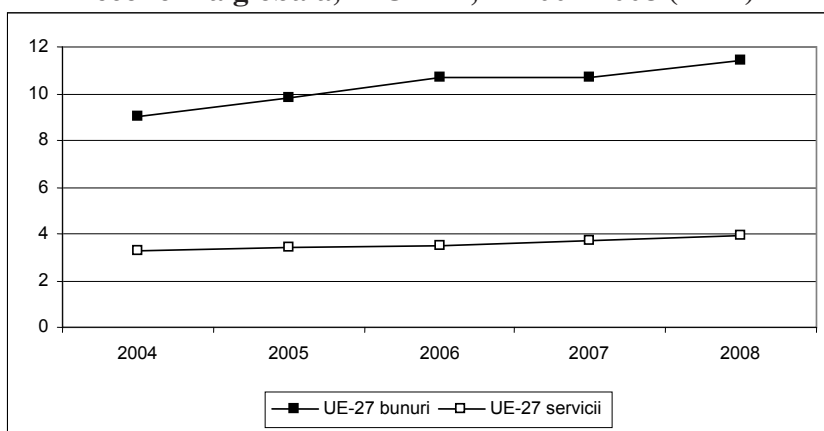
3.3. Integrarea pieței serviciilor în economia globală comparativ cu bunurile

O modalitate frecvent utilizată de Eurostat pentru ilustrarea integrării unei țări/grup de țări în economia globală prin intermediul comerțului o reprezintă *indicatorul de integrare*.¹⁵ Acesta se calculează ca medie aritmetică a valorii importurilor și exporturilor de servicii și, respectiv, de bunuri, raportată la PIB (în %):

$$\frac{\frac{X + M}{2}}{PIB} \times 100$$

Evoluția indicatorului în timp evidențiază dacă țara/grupul de țări devine mai integrat(ă) sau mai puțin integrat(ă) în economia globală.

Graficul 3.5: Evoluția indicatorului de integrare a pieței serviciilor și bunurilor în economia globală, în UE-27, în 2004-2008 (în %)

Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a).

¹⁵ În literatura de specialitate, acest indicator se regăsește și sub denumirea de *grad de deschidere a comerțului*, care nu trebuie însă confundat cu gradul de deschidere a unei economii în termeni de politici comerciale (de exemplu, absența/prezența barierelor comerciale, precum cele tarifare, netarifare etc.).

La nivelul UE-27, analiza comparativă a evoluției indicatorului de integrare a pieței serviciilor și a bunurilor în economia globală evidențiază o integrare mult mai rapidă și mai profundă în cazul bunurilor, decât al serviciilor (Graficul 3.5).

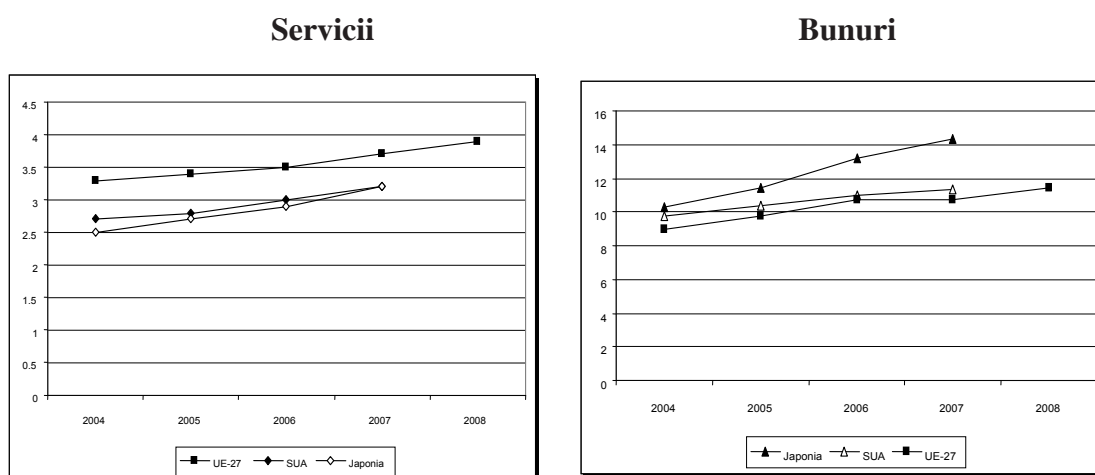
Comparând indicatorul de integrare al UE cu cel al SUA și Japoniei, se evidențiază două aspecte (Graficul 3.6): (1) în cazul **serviciilor**, piața UE este mai integrată în economia globală decât cea a SUA și Japoniei (care au același grad de integrare pentru 2007); și (2) în cazul **bunurilor**, gradul de integrare a Japoniei este cu mult superior celui al SUA, care la rândul său îl depășește ușor pe cel al UE.

Analizând evoluția indicatorului de integrare în perioada 2002-2007¹⁶ pe două niveluri – UE-15 și NSM –, se observă că fluxurile de servicii sunt mult mai puțin integrate în economia globală decât cele de bunuri, deopotrivă la nivelul UE-15 și

al NSM. Totodată, comerțul cu servicii al UE-15 este doar ușor mai integrat în economia globală decât cel al NSM, în timp ce comerțul cu bunuri al NSM este mult mai integrat în economia globală decât cel al UE-15.

În funcție de indicatorul de integrare în economia globală prin prisma **comerțului cu bunuri** (în 2008), NSM pot fi împărțite în trei grupuri: (1) țări cu valori de peste 60% – Slovacia, Ungaria și Republica Cehă; (2) țări cu valori situate în intervalul 50-60% – Estonia, Bulgaria, Slovenia, Lituania; și (3) țări cu o valori între 25-50% – Malta, Letonia, Polonia, *România* și Cipru. În perioada 1998-2008, indicatorul a înregistrat, în general, un trend crescător în NSM, în ciuda suișurilor și coborâșurilor în unele intervale, cea mai puternică adâncire a integrării evidențiindu-se în: Bulgaria (+23 puncte procentuale), Ungaria (+22), Slovacia (+21) și Cehia (+20).

Graficul 3.6: Evoluția indicatorului de integrare a pieței serviciilor și bunurilor în economia globală, în UE-27, SUA¹ și Japonia¹, în 2004-2008 (în %)

Notă: ¹Pentru SUA și Japonia există date numai pentru perioada 2004-2007.

Sursă: Calcule bazate pe date Eurostat (2009a).

¹⁶ Alegerea intervalului de timp a fost determinată de disponibilitatea datelor statistice comparabile.

În ceea ce privește **comerțul cu servicii**, NSM pot fi împărțite tot în trei grupuri, în funcție de indicatorul de integrare: (1) țări cu valori de peste 30% (aproape la jumătate, comparativ cu bunurile) – Malta și Cipru; (2) țări cu valori între 10-20% – Estonia, Bulgaria, Letonia, Slovenia, Ungaria; și (3) țări cu valori de sub 10% – Cehia, Lituania, Polonia, *România* și Slovacia. Spre deosebire de bunuri, ritmul de adâncire a integrării în economia globală în cazul serviciilor este *mult mai lent*. Cel mai ridicat nivel se înregistrează în cazul Maltei și Ciprului, care au fost și țările care și-au adâncit cel mai puternic integrarea în perioada 1998-2008 (cu 10 și, respectiv, 9 puncte procentuale). În Slovenia și *România*, integrarea s-a adâncit cu 3,4 și, respectiv, 2,5 puncte procentuale, iar în Bulgaria și Ungaria cu 1,9. Creșteri modeste au înregistrat Polonia (+1,1 puncte procentuale) și Lituania (+0,8), în timp ce în cazul Estoniei, Letoniei, Cehiei și Slovaciei se remarcă un regres (-3,1, -2,8, -2 și, respectiv, -1,2 puncte procentuale).

În fine, este important de subliniat că, la nivelul UE-27, indicatorul integrării în economia globală este cu mult mai redus decât cel al țărilor membre luate individual, deoarece, în cazul acestora din urmă, se ține cont de o dublă integrare: integrarea regională și cea globală. Cu alte cuvinte, datele statistice ale balanțelor de plăți pentru țările membre includ atât fluxurile comerciale intra-UE, cât și cele extra-UE, în timp ce pentru UE-27 (ca entitate) includ doar fluxurile cu restul lumii.

4. INCIDENTELE CRIZEI FINANCIARE ȘI ECONOMICE GLOBALE ASUPRA COMERȚULUI CUSERVICIILUE:DETERMINANȚI, PARTICULARITĂȚI, PERSPECTIVE

4.1. Declinul comerțului internațional și cauzele sale

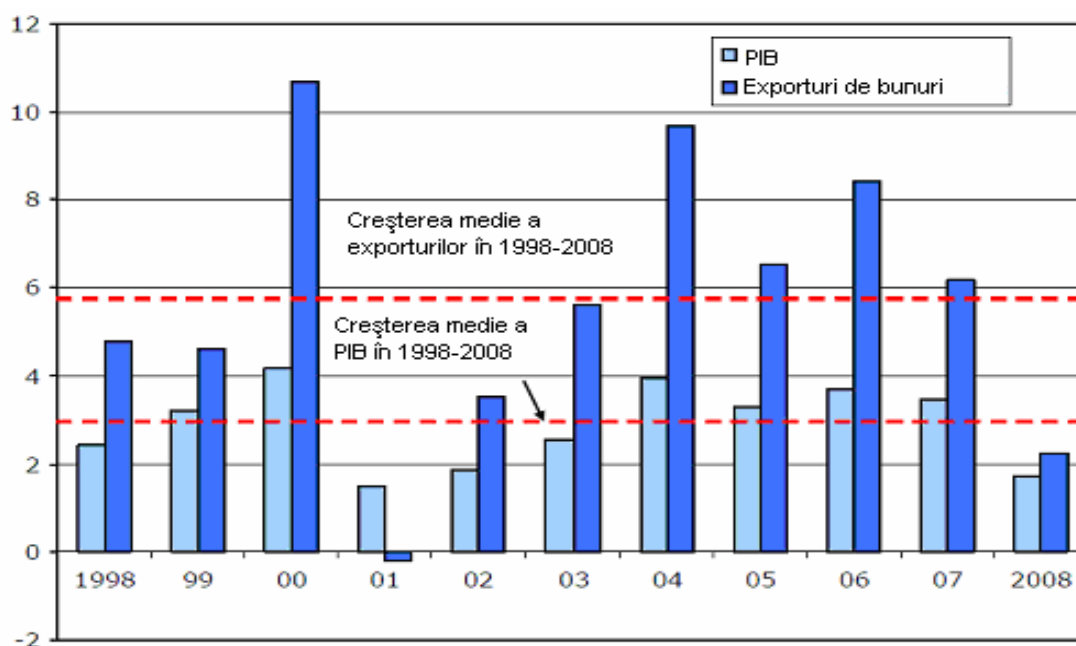
Perturbațiile care au pus stăpânire pe piețele financiare internaționale și recesiunea profundă din economia globală asociată acestor evoluții au afectat grav UE-27 în 2008, ca de altfel și majoritatea celorlalte regiuni dezvoltate. O caracteristică cheie a recesiunii actuale constă în natura sa globală și sincronizată, toate regiunile majore ale lumii fiind marcate de încetinirea puternică, sau chiar de contracția producției în 2008 și, respectiv, în 2009. Caracterul global și sincronizat al recesiunii a pus în evidență gradul ridicat de interconexiune care există în prezent între piețele financiare și piețele de mărfuri, ceea ce a contribuit la rândul său la propagarea rapidă a efectelor negative ale crizei financiare globale asupra economiei reale.

Amploarea efectelor negative ale crizei asupra fluxurilor comerciale și investiționale ale UE-27 reflectă strânsele legături comerciale și financiare care există între economiile țărilor membre, pe de o parte, și între UE și restul lumii, pe de altă parte. În decursul ultimului deceniu, integrarea economiei europene în cea globală – calculată ca medie aritmetică a valorii exporturilor și importurilor de bunuri și servicii raportată la PIB comunitar

– a crescut gradual. Din perspectiva interconexiunilor dintre UE și restul lumii, trebuie subliniată ponderea apreciabilă care îi revine UE-27 atât în comerțul mondial cu bunuri și servicii, cât și în fluxurile de ISD receptate/generate la nivel mondial.¹⁷ În virtutea locului și rolului deținut în economia mondială, dar și a sistemului complex de raporturi speciale pe care l-a edificat UE în relațiile cu numeroase state, evoluțiile din sfera comerțului și a politicii sale comerciale au repercusiuni importante nu numai pentru statele membre direct implicate, ci

și pentru întreaga comunitate comercială internațională. Orice modificare intervenită în configurația politicii comerciale a acestui uriaș bloc comercial exercită puternice reverberații asupra fluxurilor comerciale și investiționale la nivel global, influențând orientarea geografică, dinamica, volumul și structura acestora. După cum și evoluțiile în planul comerțului sau al fluxurilor de ISD în plan global se răsfrâng asupra economiei UE.

Graficul 4.1: Creșterea volumului comerțului internațional și a PIB mondial, în 1998-2008 (modificări anuale în %)

Sursă: WTO (2009c).

¹⁷ Reamintim că, în 2008, UE-27 i-a revenit 38% din exporturile globale de bunuri și 39% din importuri, iar în cazul serviciilor 47% și, respectiv, 44%, fiind cel mai mare exportator/importator de bunuri și servicii din lume. De asemenea, în 2008, UE-27 a receptat 30% și a generat 45% din fluxurile de ISD pe plan global, deținând o pondere de 43% în stocul mondial de ISD receptate și de 50% în stocul de ISD generate.

Încetinirea bruscă a creșterii economice la nivel mondial, de la 3,5% în 2007 la 1,7% în 2008, sub impactul celei mai grave crize financiare din perioada postbelică, a marcat puternic evoluția comerțului internațional în 2008, deopotrivă în sfera bunurilor și a serviciilor. Slăbirea cererii în economiile dezvoltate, determinată de scăderea prețurilor activelor și creșterea incertitudinii economice, a condus la diminuarea creșterii producției în plan mondial: în 2008 s-a înregistrat cea mai lentă creștere economică după 2001, cu mult sub nivelul ritmului mediu anual din ultimii 10 ani, de 2,9%. Drept urmare, ritmul de creștere a comerțului cu bunuri în termeni reali (excluzând fluctuațiile prețurilor și ale cursurilor de schimb) a încetinit alarmant comparativ cu anul 2007, sporind cu numai 2% în 2008, situându-se sensibil sub nivelul de 6% înregistrat în 2007, potrivit estimărilor OMC (WTO, 2009c). Cu toate acestea, comerțul internațional a reușit să devanseze creșterea producției în plan global și în anul 2008, dar ecartul semnificativ care s-a manifestat între cele două mărimi pe parcursul ultimului deceniu (cu excepția anului 2001) s-a redus substanțial, după cum se poate constata din Graficul 4.1.

Conform acelorași estimări ale OMC, exporturile de bunuri ale UE-27 au stagnat în termeni reali, în timp ce importurile s-au diminuat cu 1%. În termeni nominali, exporturile mondiale de bunuri exprimate în dolari au sporit cu 15% în 2008, totalizând 15.775 miliarde USD (vezi Tabelul 1.1). Comparativ cu anul 2007,

comerțul cu bunuri al UE-27 în termeni nominali a crescut mai lent, exporturile majorându-se cu 11% în 2008 (5.913 miliarde USD), iar importurile cu 12% (6.268 miliarde USD) (WTO, 2009c).¹⁸

În intervalul de timp care a trecut de la declanșarea *celei mai lungi, mai profunde și mai cuprinzătoare recesiuni economice din istoria UE* – după cum o caracteriza Comisia Europeană în prognoza sa economică din toamna anului 2009 (European Commission, 2009a) – au fost elaborate numeroase diagnoze în marginea crizei actuale și au fost formulate o serie de opinii cu privire la factorii săi cauzali, la particularitățile și consecințele sale. Pe ansamblu, opiniile exprimate – fie la nivelul unor organizații și organisme economice internaționale sau guverne naționale, fie al reprezentanților cercurilor academice – converg în direcția desemnării unui ansamblu de factori drept responsabili pentru izbucnirea crizei, pentru extinderea sa cu atâta repeziciune și pentru amploarea fără precedent a efectelor sale negative la scară globală. Fără îndoială, datele privind comerțul internațional indică reduceri mult mai mari ale ritmului de creștere comparativ cu oricare dintre recesiunile precedente.

Abordând în ultima sa prognoză economică (European Commission, 2009a) cauzele prăbușirii fără precedent a comerțului internațional în contextul crizei financiare și economice globale, Comisia Europeană evocă, în principiu, același set de factori cauzali ca specialiștii OMC (WTO, 2009c), și anume:

¹⁸ Pentru evoluția cursului euro/USD vezi precizările de la Subsecțiunea 1.2.

- natura globală a prăbușirii *cererii* (aria geografică a declinului este mult mai extinsă acum, având loc o încetinire concomitentă în toate regiunile economiei mondiale);

- impactul puternic al recesiunii asupra *industriei prelucrătoare* (îndeosebi bunuri de investiții și bunuri de consum durabile), ceea ce a generat un efect disproporționat asupra comerțului internațional, în condițiile în care aceste produse dețin o pondere majoritară în comerț, dar o pondere mult mai mică în producția mondială;

- *penuria de resurse financiare disponibile pentru susținerea comerțului*, în special în cazul țărilor în curs de dezvoltare;¹⁹

- *prezența în creștere a rețelelor globale de producție* în comerțul internațional și efectul multiplicator al accentuării integrării verticale a producției în plan internațional;

- *protecționismul comercial* ca pericol latent, de natură să contribuie la diminuarea comerțului, în condițiile în care orice creștere a acestuia pune în pericol perspectivele redresării și riscă să prelungească criza.

În cadrul preocupărilor de identificare a factorilor responsabili pentru amploarea fără precedent a declinului comerțului internațional în raport cu evoluția PIB în recesiunea curentă, s-a bucurat de o largă apreciere un studiu elaborat sub auspiciile

Băncii Mondiale, ale cărui rezultate au fost împărtășite deopotrivă de OMC și de Comisia Europeană. Examinând impactul crizelor economice asupra fluxurilor comerciale internaționale dintr-o perspectivă istorică și căutând explicația pentru scăderea atât de drastică a comerțului internațional în prezent, studiul constată că, datorită în mare parte procesului de fragmentare a producției, elasticitatea comerțului internațional (în termeni reali) în raport cu venitul mondial (PIB real) a crescut de la circa 2 în anii '1960-1970, la 3,5 în prezent (Freund, 2009). Totodată, din studiu se desprinde concluzia că, pe parcursul crizelor globale, comerțul răspunde mult mai puternic față de PIB decât în perioadele normale. Cu alte cuvinte, seriile de date istorice pentru perioada 1960-2008 privind evoluția comerțului în termeni reali relevă că PIB mondial și exporturile de bunuri evoluează în tandem. Mai mult decât atât, creșterea exporturilor depășește sporul PIB. De asemenea, se observă tendința, conform căreia, în condițiile unei creșteri pozitive a producției, comerțul devansează de regulă creșterea acesteia. Și invers, atunci când ritmul de creștere a producției se reduce, dinamica comerțului tinde să scadă și mai rapid, așa cum se întâmplă în prezent. Pornind de la rezultatele aceluiași studiu, specialiștii OMC au avansat explicații și pentru faptul că cele mai afectate segmente ale comerțului cu bunuri în contextul

¹⁹ Resursele destinate finanțării comerțului sunt estimate a reprezenta 80-90% din valoarea anuală a comerțului mondial (Lamy, 2009). Din cauza deteriorării condițiilor financiare, accesul la credite pentru finanțarea comerțului s-a restrâns drastic, mai ales în ultima parte a anului 2008, comprimând și mai mult comerțul. Potrivit Băncii Mondiale, reducerea ofertei de fonduri de finanțare a contribuit în proporție de 10-15% la declinul comerțului mondial în a doua jumătate a anului 2008. Conform estimărilor OCDE, acest factor este răspunzător pentru circa 1/3 din declinul acestuia în trimestrul IV 2008 și în trimestrul I 2009 (OECD, 2009b).

actualei crize au fost produsele industriale, făcând referire la elasticitatea superioară a exporturilor de produse industriale în raport cu cea a exporturilor de bunuri pe ansamblu. În acest sens, se argumentează că, din 1960 până în 2008, elasticitatea medie pentru ansamblul bunurilor a fost de 1,7, în timp ce în cazul produselor industriale aceasta a fost mai mare, de 2,1 (WTO, 2009b). Cu alte cuvinte, comerțul cu produse industriale răspunde mult mai viguros la schimbările intervenite în planul veniturilor decât totalul comerțului cu bunuri.

Din setul de argumente avansate ca explicație pentru declinul comerțului internațional, cel care a atras în măsura cea mai largă atenția analiștilor vizează *intensificarea integrării verticale a producției în plan global*, în strânsă legătură cu sporirea rolului rețelelor globale de producție în comerțul internațional. Sistemul producției internaționale gestionat de CTN joacă un rol important și în continuă creștere în economia mondială. Fluxurile de ISD circumscrise acestui sistem au devenit decisive pentru creșterea și dezvoltarea economică, întrucât constituie o importantă sursă de capital, tehnologie, know-how și de acces pe piețe. Mai ales în ultimul deceniu, s-a accentuat sensibil rolul ISD ca mijloc de furnizare a bunurilor și serviciilor pe piețele internaționale. Progresele rapide ale noilor TIC, coroborate cu liberalizarea

fluxurilor comerciale și investiționale pe plan internațional au dat naștere la ceea ce este cunoscut drept *fenomenul de globalizare și fragmentare a producției* și au facilitat, totodată, corolarul acestuia – *procesul de relocalizare* a activităților economice. Puținele date disponibile confirmă intensificarea notabilă, în ultimii ani, a schimburilor comerciale internaționale desfășurate prin intermediul rețelelor globale de producție, adică a comerțului intra-firmă. Or, este evident că, în aceste condiții, fenomenele de contracție sau de expansiune a comerțului nu mai depind doar de schimbările intervenite în fluxurile comerciale dintr-o țară producătoare și o țară consumatoare, întrucât pe parcursul procesului de producție, produsele (îndeobște inputuri intermediare) traversează mai multe frontiere, componentele produsului final fiind luate în considerare de fiecare dată când trec granițele.²⁰

Creșterea comerțului cu produse intermediare, ca rezultat al integrării verticale, este considerat drept unul din factorii majori care explică de ce comerțul mondial înregistrează în prezent schimbări mai ample decât PIB mondial. Potrivit estimărilor OMC, ponderea produselor intermediare în comerțul mondial (excluzând combustibili) a fost în medie de circa 40% în 2008, dar aceasta poate varia la nivelul țărilor în dezvoltare, în funcție de specializarea lor la export. Astfel, de

²⁰ De fiecare dată când un bun traversează frontierele, se înregistrează o tranzacție internațională. În cazul produselor mai complexe (precum echipamentele de transport), dar și al unor produse mai simple, inputurile intermediare traversează de mai multe ori frontierele pe parcursul procesului de asamblare. Drept rezultat, administrațiile vamale însărcinate cu alcătuirea statisticilor de comerț contabilizează aceste produse de mai multe ori. Impactul acestei "duble evidențe" poate fi apreciabil, fără însă a putea fi măsurat cu exactitate.

exemplu, în Taiwan, ponderea respectivă a reprezentat în 2008 65% la import și 71% la export, aceasta însemnând că aproximativ două treimi din comerțul său s-a derulat cu produse intermediare (WTO, 2009b). Cercetările recente au confirmat că prezența crescândă a specializării verticale conduce la creșterea fluxurilor comerciale în raport cu producția, dat fiind faptul că implică producerea bunurilor în mai multe stadii consecutive, în care cel puțin un stadiu de producție se bazează pe inputuri importate, iar o parte din această producție este exportată (Yi, 2009).

Problemele apar, de fapt, din cauza modului diferențiat în care sunt măsurate PIB și comerțul cu bunuri. În timp ce fluxurile comerciale de bunuri sunt înregistrate pe o “bază brută”, PIB măsoară valoarea adăugată pe parcursul producției de bunuri și servicii (adică, din producție este scăzut consumul intermediar). Aceasta înseamnă că produsele intermediare care fac obiectul comerțului internațional sunt luate în considerare în PIB doar ca valoare adăugată produsă în fiecare etapă a procesului de producție. Or, în comerțul cu bunuri, produsele intermediare sunt luate în calcul la valoarea lor integrală de fiecare dată când traversează frontierele. Ca atare, un număr mai mare de deplasări peste graniță în cazul bunurilor intermediare poate avea drept rezultat o creștere mai amplă a comerțului cu bunuri comparativ cu PIB. De aceea, singura soluție pentru evitarea acestui efect ar fi – potrivit specialiștilor OMC – măsurarea tranzacțiilor comerciale în baza valorii adăugate în fiecare stadiu al procesului de producție. Întrucât valoarea adăugată,

sau randamentul factorilor de producție, reprezintă măsura reală a venitului în economie, iar comerțul este mai curând un flux brut decât o măsură a venitului, în baza raționamentului anterior rezultă că, oscilațiile puternice, în sensul creșterii/descrășterii fluxurilor comerciale, nu ar trebui interpretate drept etalon a ceea ce se întâmplă de fapt în planul veniturilor și al forței de muncă (WTO, 2009c).

Prin urmare, opiniile analiștilor converg într-o largă măsură atunci când apreciază că impactul crizei asupra comerțului a fost mai rapid și mai profund din cauza procesului de globalizare și, respectiv, a creșterii prezenței rețelelor globale de producție. Dar după cum apreciază Comisia Europeană în raportul său din toamnă, 2009, acest mecanism de integrare verticală s-ar putea dovedi, în același timp, o forță motrice conducând la o redresare sincronizată a comerțului global, de îndată ce își va reveni în mod durabil cererea globală.

4.2. Diagnoza comerțului cu servicii al UE în contextul crizei: factori de influență, consecințe și perspective

Canalele de transmisie a crizei

În timp ce impactul crizei curente asupra comerțului cu bunuri a focalizat într-o largă măsură atenția factorilor politici și economici, precum și a reprezentanților cercurilor academice și a observatorilor de pretutindeni, interesul față de particularitățile crizei și repercusiunile sale asupra *comerțului cu servicii* a fost mult mai scăzut.

Vreme îndelungată în literatura economică occidentală s-a bucurat de o largă popularitate opinia potrivit căreia serviciile ar fi în general mai flexibile și, ca atare, mai puțin vulnerabile în perioadele de criză. În susținerea acestei opinii au fost aduse mai ales următoarele două argumente: (1) cererea pentru numeroase categorii de servicii are un caracter mai puțin ciclic decât în cazul bunurilor; iar (2) producția și comerțul cu servicii depind într-o mai mică măsură de finanțarea externă. Pe această linie de gândire, un studiu elaborat recent sub auspiciile Băncii Mondiale (Borchert și Mattoo, 2009) – bazându-se pe date de comerț pentru primele luni ale anului 2009 pentru SUA, dar și pentru alte țări membre ale OCDE – ajunge la concluzia că declinul comerțului cu servicii a fost inferior celui al comerțului cu bunuri, argumentând că fluxurile de servicii au făcut față relativ mai bine crizei curente decât fluxurile de bunuri. Mai precis, autorii studiului au constatat că în timp ce tranzacțiile cu serviciile de transport (strâns legate de comerțul cu bunuri), precum și cele cu serviciile financiare asociate crizei s-au redus – ca și serviciile de turism, de altfel –, comerțul cu anumite categorii de servicii de afaceri, profesionale și tehnice a continuat să crească în ritmuri superioare comerțului cu bunuri. Dar, atât estimările OMC privind evoluția comerțului global cu servicii în 2008 (WTO, 2009b), cât și datele vizând evoluțiile în plan european furnizate de Eurostat (2009a) infirmă opiniile de mai sus, demonstrând, o dată în plus, că în ecuația crizei actuale și-au făcut loc noi elemente, prin care aceasta se

particularizează față de crizele precedente inclusiv sub aspect sectorial. Astfel, alături de produsele industriei prelucrătoare, serviciile s-au dovedit a fi cele mai afectate domenii ale comerțului internațional. Chiar dacă anumite subsectoare de servicii (unele categorii de servicii de afaceri) au dat dovadă de o elasticitate relativ sporită față de criză, acest lucru a fost valabil numai într-o etapă inițială a crizei, pentru că în 2009 activitățile de servicii s-au dovedit deosebit de vulnerabile față de efectele secundare ale crizei.

În cazul fluxurilor de servicii, se poate vorbi de două canale principale de transmisie a efectelor negative ale crizei: (1) prin intermediul comerțului internațional cu bunuri; și (2) prin intermediul fluxurilor globale de ISD.

Întrucât comerțul cu numeroase categorii de servicii este în mare măsură *complementar* în raport cu schimburile cu bunuri, evoluțiile din acest din urmă domeniu și-au pus amprenta inevitabil asupra dinamicii și configurației comerțului internațional cu servicii. Așa se explică de ce criza a lovit, înainte de toate, serviciile strâns legate de comerțul cu bunuri (precum transporturile, serviciile financiare și de asigurări), în timp ce serviciile de afaceri au fost relativ mai puțin afectate, chiar dacă creșterea lor la nivel global și european a fost cea mai slabă de după 2002, conform estimărilor OMC (WTO, 2009b). De altfel, în ultimul deceniu, fluxurile de servicii au evoluat în tandem cu cele de bunuri, atât la nivel global, cât și european, alternând anii în care unele le-au devansat pe celelalte ca dinamică. Tocmai din cauza strânselor

relații de interdependență dintre comerțul cu servicii și cel cu bunuri, efectele reale ale crizei în sfera fluxurilor de servicii s-au manifestat pe deplin în 2009, când comerțul internațional cu bunuri a înregistrat cel mai mare declin din perioada postbelică.²¹ Pe de altă parte, în condițiile în care ISD au ajuns să reprezinte principalul mijloc de furnizare a serviciilor pe piețele internaționale, declinul notabil al fluxurilor de ISD în plan global și european în 2008-2009 s-a răsfrânt implacabil asupra fluxurilor de servicii ale UE. După scăderea cu 14% a fluxurilor de ISD receptate în plan global în 2008, volumul acestora s-a redus cu încă 39% în 2009, depășind cu puțin pragul de 1.000 miliarde USD. Iar în UE-27, prăbușirea cu 40% a ISD receptate în 2008 (la 504 miliarde USD) a fost urmată în 2009 de un nou declin, de 29% (la 357 miliarde USD, comparativ cu recordul istoric de 842 miliarde USD din 2007) (UNCTAD 2009; 2010).

Constituie o realitate de necontestat că, în ultimul deceniu, comerțul internațional cu servicii s-a schimbat foarte mult, ca urmare a globalizării activităților economice. Noile TIC și liberalizarea piețelor au făcut posibilă fragmentarea proceselor de producție și în sfera serviciilor, după modelul celui din industria prelucrătoare, stimulând implicit procesul de relocalizare la scară globală și europeană. Drept consecință, a crescut semnificativ volumul serviciilor

tranzacționate prin intermediul rețelelor internaționale de producție. Edificatoare sunt în acest sens datele referitoare la comerțul intra-firmă al SUA, pe care le evocăm în acest context în lipsa unor date corespunzătoare pentru UE-27, dar cu mențiunea că informațiile respective au relevanță și în cazul Uniunii, dată fiind ponderea importantă pe care o deține în sistemul producției internaționale. Ele indică o creștere notabilă a ponderii comerțului intra-firmă în sfera serviciilor, adică a comerțului dintre CTN și filialele lor implantate în străinătate. Astfel, în deceniul 1997-2007, ponderea respectivă a crescut de la 21,5%, la 27,5% din totalul comerțului cu servicii al SUA (WTO, 2009b).

Consecințe

Judecând în baza tendințelor conturate în evoluția comerțului cu servicii al UE-27 în perioada 2004-2008, efectele crizei financiare și economice globale asupra exporturilor și importurilor de servicii comunitare nu par a fi fost atât de dramatice precum cele exercitate asupra fluxurilor de ISD generate/receptate de UE, care au cunoscut un adevărat colaps. În fond, fluxurile de servicii ale UE-27 au continuat să sporească și în 2008, dar într-un ritm mult mai scăzut comparativ cu anii precedenți și doar ușor inferior ritmului de creștere a comerțului cu servicii în plan global.

Încetinirea dinamicii comerțului cu servicii nu a determinat vreo modificare

²¹ După cum confirmă raportul ONU dat publicității în ianuarie 2010, volumul comerțului mondial s-a contractat cu aproape 13% în 2009, situându-se cu peste 20 puncte procentuale sub nivelul mediu de creștere anuală de 8,6% din perioada 2004-2007. Aceeași sursă estimează că evoluția comerțului cu servicii în 2009 a urmat același tipar, fără însă a furniza date concrete privind mărimea declinului (United Nations, 2010).

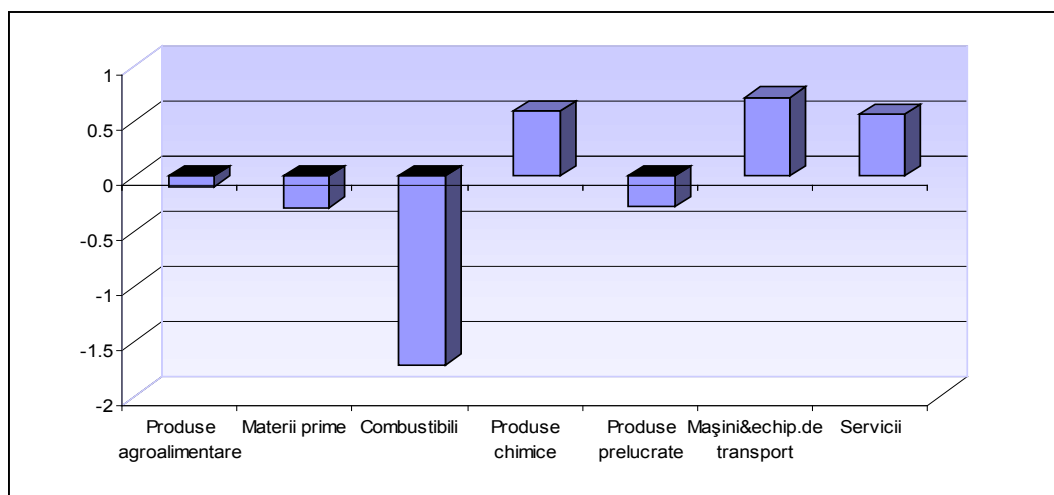
semnificativă a ponderii UE-27 în comerțul global cu servicii în 2008, aceasta scăzând doar cu 0,5 și, respectiv, 0,4 puncte procentuale în exporturile și importurile globale. În aceste condiții, UE-27 a rămas și în 2008 cel mai important jucător în comerțul global cu servicii, cu ponderi de 47% și 44% în exporturile/importurile mondiale, urmată la mare distanță de SUA (cu 14% și, respectiv, 11%). Dar la o examinare mai atentă a impactului crizei asupra fluxurilor de servicii ale UE-27, vom constata că lucrurile nu sunt chiar atât de simple, iar implicațiile sunt dintre cele mai profunde, având în vedere rolul serviciilor în economia europeană și mai ales contribuția lor prin prisma balanței contului curent a UE.

Spre deosebire de balanța comercială în sfera bunurilor, care înregistrează deficite sistematice, balanța serviciilor a UE este în mod tradițional excedentară. Soldurile pozitive s-au înscris pe o pantă ascendentă în anii 2004-2007, fiind astfel un important factor de susținere a echilibrului balanței

contului curent. Datele din Graficul 4.2 arată că deficitul comercial persistent în sfera bunurilor – reprezentând circa 2% din PIB în 2008 – este atribuibil, în primul rând, deficitului apreciabil rezultând din comerțul cu combustibili și produse energetice. În schimb, în comerțul cu produse chimice, mașini și echipamente, precum și cu servicii, soldurile sunt pozitive. Urmărirea evoluției balanței contului curent pe principalele componente în perioada 2006-2008 relevă și mai pregnant contribuția pozitivă a serviciilor, chiar și în noile circumstanțe create de criza financiară și economică globală.

Deficitul contului curent al UE-27 în relațiile cu restul lumii s-a deteriorat sensibil în 2008 comparativ cu anii precedenți, sporind cu 74% față de 2007 (la 244 miliarde euro), după diminuări succesive în 2006-2007. Raportat la PIB, acesta a sporit de la -1,1% în 2007, la -2% în 2008, mai ales ca urmare a deteriorării balanței bunurilor și veniturilor (Tabelul 4.1 și Graficul 4.3).

Graficul 4.2: Balanța comercială a UE-27 ca pondere în PIB, pe grupe de produse, în 2008¹ (în %)

Notă: ¹Media anilor 2004-2008 în cazul serviciilor.

Sursă: Calcule bazate pe Eurostat (2009a).

Deficitul în sfera comerțului cu *bunuri* a crescut de la 160 miliarde euro în 2007, la 208 miliarde euro în 2008, echivalând cu o creștere a ponderii acestuia în PIB de la -1,3%, la -1,7%. De asemenea, deficitul contului de *venituri* (din muncă și investiții) s-a majorat notabil, ponderea sa în PIB sporind de la -0,1% în 2007, la -0,4% în 2008.

și trebuie pusă mai ales pe seama creșterii semnificative a deficitului structural din *turism* (de la 19 la 22 miliarde euro), dar și a diminuării sensibile a excedentului tradițional al componentei “*alte servicii*” (de la 89 la 80 miliarde euro) (Tabelul 4.1). În cadrul acesteia din urmă, s-a manifestat un declin al excedentului la poziția *alte servicii de afaceri* (servicii de afaceri, profesionale

Tabelul 4.1: Evoluția contului curent al UE-27, pe componente, în 2006-2008¹ (în miliarde euro)

	2006			2007			2008		
	Credit	Debit	Net	Credit	Debit	Net	Credit	Debit	Net
Cont curent	2212,2	2360,7	-148,5	2448,8	2589,2	-140,4	2472,4	2716,5	-244,1
<i>Bunuri</i>	1166,6	1331,6	-165,0	1247,8	1407,9	-160,1	1323,5	1531,2	-207,7
<i>Servicii</i> ²	448,0	379,2	68,8	503,0	416,8	86,2	520,5	445,0	75,4
Transport	111,4	98,1	13,4	121,3	101,9	19,4	130,6	110,0	20,6
Turism	71,1	87,5	-16,4	74,9	94,4	-19,4	73,0	95,2	-22,2
Alte servicii	265,5	193,7	71,8	305,1	215,9	89,2	313,0	233,4	79,6
<i>Venituri</i>	554,7	553,5	1,1	658,7	668,1	-9,4	586,1	639,2	-53,1
<i>Transferuri curente</i>	42,9	96,3	-53,4	39,3	96,4	-57,1	42,3	101,0	-58,7

Notă: ¹Date provizorii; ²Datele privind volumul valoric al fluxurilor de servicii prezintă uneori devieri față de datele utilizate până acum în lucrare, deși provin din aceeași sursă.

Sursă : Eurostat (2009e).

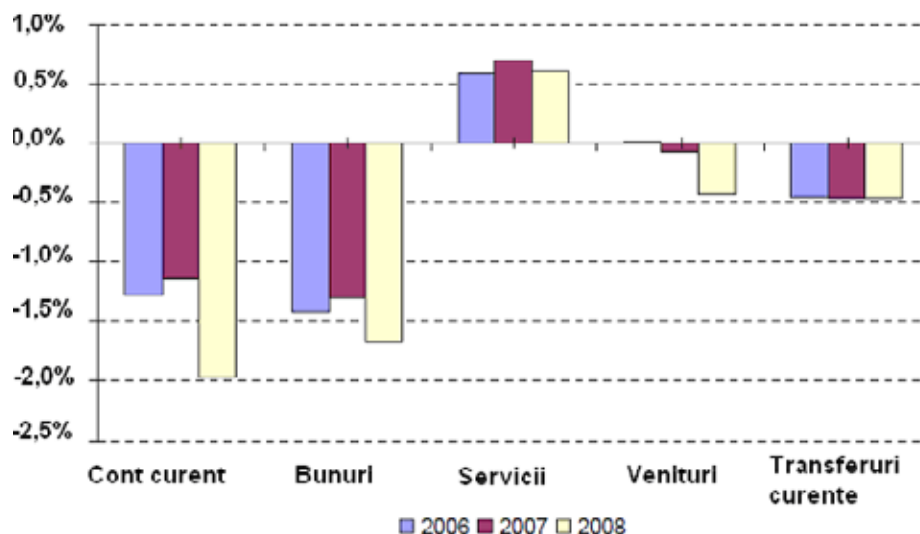
Așadar, singura componentă a contului curent care înregistrează în mod permanent un sold pozitiv, chiar dacă acesta s-a diminuat ușor între 2007-2008 (de la 86 miliarde euro, la 75 miliarde euro) o reprezintă fluxurile de servicii.²²

Comprimarea excedentului balanței serviciilor în 2008 față de 2007 s-a datorat creșterii mai lente a exporturilor de servicii comparativ cu cea a importurilor,

și tehnice ș.a.) și la serviciile financiare, care, alături de agravarea deficitului cronic al poziției *taxe de licență și drepturi de autor* nu au putut fi compensate de rezultatele bune obținute de UE în comerțul cu servicii informatice. Pe de altă parte, excedentul *transporturilor* a sporit cu aproape 6% față de 2007, datorită în principal majorării prețurilor la combustibil.

²² Datele pentru trimestrul I 2009 arată că soldul pozitiv al balanței serviciilor și-a continuat trendul descendent, înregistrând doar un excedent de 15,3 miliarde euro, față de 18,5 miliarde euro în trimestrul I 2008 și de 17,1 miliarde euro în trimestrul IV 2008 (Eurostat, 2009d, 2009f). Prognoza economică a Comisiei Europene prevede o ameliorare a deficitului balanței contului curent ca pondere în PIB, de la -2% în 2008, la -1,7% în 2009, -1,5% în 2010 și -1,3% în 2011 (European Commission, 2009a).

Graficul 4.3: Evoluția balanței contului curent al UE-27 cu restul lumii, pe componente, în 2006-2008 (în % din PIB)

Sursă: Eurostat (2009e).

Prin urmare, criza financiară și economică globală a exercitat un impact negativ asupra balanței contului curent a UE-27, determinând majorarea deficitului. Trebuie însă remarcat efectul stabilizator al comerțului cu servicii asupra balanței contului curent a UE-27 și în 2008, chiar dacă excedentul său comercial s-a diminuat la rândul său ca efect al crizei.

Așadar, UE are nevoie de creșterea exporturilor nete de servicii care să contribuie la stabilizarea ritmurilor de creștere a PIB. În același timp, este importantă și creșterea de ansamblu a fluxurilor comerciale din sfera serviciilor – atât a importurilor, cât și a exporturilor – în vederea revigorării economiei sale. Perspectivele economice puțin favorabile – reconfirmate și de prognoza economică a Comisiei Europene din toamna anului 2009 – oferă argumente solide pentru deschiderea în continuare a piețelor de servicii, întrucât acest demers ar genera noi oportunități economice, contribuind la creșterea ofertei de servicii.

Expansiunea comerțului cu servicii este un instrument esențial pentru depășirea stagnării economice, motiv pentru care menținerea piețelor deschise și evitarea recurgerii la protecționismul comercial, deopotrivă pe plan intern și internațional, este o cerință cu caracter imperativ pentru UE.

Perspective pe termen scurt și mediu

Așa cum abordările privind comerțul cu servicii în contextul actualei crize financiare și economice globale sunt precare atât la nivel internațional, cât și european, tot așa lipsesc și prognozele privind evoluția acestuia pe termen scurt sau mediu. Ilustrativ este faptul că în ultima sa prognoză economică din toamnă, 2009, Comisia Europeană nu abordează în mod distinct comerțul cu bunuri și cel cu servicii, proiecțiile sale referindu-se la evoluția comerțului cu bunuri și servicii în ansamblu.

Dar, în virtutea strânselor relații de interdependență dintre comerțul cu servicii

și cel cu bunuri, în baza proiecțiilor elaborate, pot fi deduse unele repere pentru formarea unei imagini de ansamblu și asupra perspectivelor fluxurilor de servicii pe termen scurt și mediu.

Restrângerea activității economice în majoritatea țărilor industrializate și scăderea abruptă a exporturilor, manifestată încă din primele luni din 2009 și continuată apoi pe parcursul anului în majoritatea marilor economii, au determinat ca estimările OMC (din martie 2009) privind evoluția comerțului global în 2009 să fie deosebit de sumbre. Conform acestora, prăbușirea cererii globale urma să determine o scădere cu 9% a exporturilor mondiale în termeni reali în 2009 (și de 10% în țările dezvoltate), echivalând cu cea mai gravă contracție a comerțului după cel de-al Doilea Război Mondial (WTO, 2009c). Proiecțiile OCDE, conținute în raportul său din martie 2009, erau și mai dramatice, anticipând o contracție (în termeni reali) a comerțului internațional de 13,2% în 2009, în condițiile unei scăderi cu 4,3% a PIB mondial (real) (OECD, 2009a).

Ultima prognoză economică a Comisiei Europene – din toamna anului 2009 – relevă că situația și perspectivele economice pe plan mondial s-au îmbunătățit, ca urmare a politicilor anticriză promovate la scară globală și a evoluțiilor pozitive pe piețele financiare (European Commission, 2009a). În general, activitatea economică și comerțul s-au stabilizat, iar unele economii – în special cele emergente din Asia, în frunte cu China – au început să se relanseze, procesul urmând să se intensifice în prima parte a anului 2010.

Potrivit estimărilor Comisiei Europene, după o scădere cu circa 0,5% a *PIB global* (excluzând UE) în 2009, acesta va crește cu circa 4% în 2010-2011 (comparativ cu ritmul mediu anual de 5,25 în 2005-2008). *Comerțul mondial* se stabilizează la rândul său, în condițiile în care declinul a încetinit în cel de-al doilea trimestru al anului 2009, după colapsul înregistrat în ultimul trimestru 2008 (-7%) și în primul trimestru 2009 (-11%). Excluzând UE, comerțul mondial este proiectat a se contracta cu cel puțin 12% în 2009, pentru a spori apoi cu 4,25% în 2010 și 5% în 2011.

Tabelul 4.2: Evoluția PIB și a comerțului cu bunuri și servicii ale UE-27, în 2006-2011¹ (modificări anuale în %)

	2006	2007	2008	2009 ¹	2010 ¹	2011 ¹
PIB real	3,2	2,9	0,8	-4,1	0,7	1,6
Exporturi ² bunuri + servicii	9,3	5,5	1,6	-13,8	2,1	4,2
Importuri ² bunuri + servicii	9,2	5,5	1,4	-13,3	1,1	3,8

Note: ¹Proiecții pentru anii 2009-2011; ²În termeni de volum.

Sursă: European Commission (2009a).

În ceea ce privește *economia UE-27*, Comisia Europeană apreciază că aceasta a atins punctul de inflexiune, devenind tot mai evidente semnele îmbunătățirii situației și a perspectivelor economice. Pentru prima oară în ultimii doi ani, prognoza economică a Comisiei a fost revizuită în sus. Se estimează o evoluție pozitivă a PIB în a doua parte a anului 2009 – în contrast cu prognoza din primăvară, care prevedea o scădere –, punând astfel capăt recesiunii, iar economia se va înscrie pe calea unei redresări graduale.

După cum rezultă din Tabelul 4.2, *PIB real* este estimat să scadă cu 4,1% în 2009, atât în UE-27, cât și în Zona euro, iar proiecțiile pentru 2010 și 2011 indică o creștere de 0,7% și, respectiv, de 1,6%. *Exporturile/importurile de bunuri și servicii* erau estimate a atinge în 2009 cel mai scăzut nivel, cu un declin de 14%, urmat de o revenire lentă și graduală. Dar ceea ce frapază cel mai mult în legătură cu evoluția comerțului cu bunuri și servicii al UE-27 în 2009 și în perspectivă (ca de altfel și în legătură cu PIB) este decalajul considerabil care există între proiecțiile vizând comerțul internațional (și PIB mondial) și cele privind comerțul UE-27 (și PIB european). Probabil că tocmai perspectivele mult mai sumbre pentru UE-27 comparativ cu cele pe plan global au determinat Comisia să avertizeze asupra faptului că, în timp ce recesiunea pare a fi depășită, impactul crizei nu este surmontat, impunându-se trecerea de la gestionarea cererii pe termen lung, la abordarea forțelor care susțin oferta (European Commission, 2009a).

5. CONCLUZII

În ultimul deceniu, comerțul cu servicii al UE a evoluat sub influența a doi factori majori, care și-au pus amprenta atât asupra economiei mondiale, cât și asupra pieței interne: globalizarea și, mai recent, criza financiară și economică globală. Prin prisma pieței interne unice, un alt factor relevant este și procesul de integrare economică în contextul lărgirii spre Est a Uniunii.

În anii premergători declanșării crizei economice globale, fluxurile comerciale de bunuri și servicii ale UE au înregistrat ritmuri înalte de creștere, susținute de un complex de factori economici, tehnologici și de natura politicilor comerciale. Condițiile economice favorabile pe plan extern, coroborate cu liberalizarea regimurilor comerciale și investiționale pe plan internațional, au asigurat companiilor europene un câmp larg de acțiune. Drept consecință, a crescut semnificativ atât comerțul propriu-zis cu servicii al UE, cât și volumul serviciilor tranzacționate prin rețelele internaționale de producție, adică prin intermediul ISD.

În perioada 2004-2008, schimburile cu servicii ale UE-27 au urmat îndeaproape evoluția comerțului său cu bunuri, ambele depășind **dinamica** PIB ca tendință generală. Sub aspectul **structurii** comerțului cu servicii al UE-27, a continuat tendința de creștere a ponderii componentei *alte servicii* în detrimentul celorlalte două componente majore – transporturile și turismul. Predominanța categoriilor de *alte servicii* (îndeobște servicii de afaceri, utilizate ca inputuri

pentru celelalte sectoare economice) și aportul lor la generarea unor excedente comerciale notabile reflectă gradul ridicat de specializare a UE în comerțul cu servicii avansate, cu valoare adăugată ridicată și, implicit, forța sa competitivă de necontestat pe piața globală. Spre deosebire de balanța comercială cronic deficitară a UE-27 din sfera bunurilor, **balanța serviciilor** este în mod tradițional excedentară.

Există **diferențe considerabile** atât între UE-15 și NSM, cât și la nivelul țărilor membre, sub aspectul volumului, dinamicii și structurii fluxurilor de servicii, ca și al soldului balanței serviciilor, al gradului de specializare și integrare în piața internă și în cea globală. Cu o pondere de 92%, UE-15 domină comerțul comunitar cu servicii, ca de altfel și comerțul cu bunuri (89%). Cota NSM din fluxurile totale de servicii ale UE-27 este foarte modestă, dar a crescut de la 6% în 2004, la 8% în 2008.

Deși contribuția serviciilor la valoarea adăugată brută a sporit continuu în ultimele decenii (depășind 70% în prezent), schimburile totale cu servicii ale UE-27 raportate la PIB au reprezentat numai 17%, față de 60% la bunuri, în media anilor 2004-2008. Totodată, serviciile și-au păstrat neschimbată ponderea, de circa 25%, în comerțul total cu bunuri și servicii al UE, în pofida faptului că, în anii recenți, comerțul cu servicii a crescut în ritmuri susținute. Explicația rezidă pe de o parte, în capacitatea (încă) redusă a serviciilor de a fi comercializate (din cauza unor particularități, precum intangibilitatea, imposibilitatea de a fi depozitate etc.), iar, pe de altă parte, în politicile naționale de

reglementare a sectorului de servicii, care continuă să fie mult mai severe comparativ cu sfera bunurilor. Menținerea de către statele membre a numeroase bariere în calea comerțului transfrontalier constituie motivul pentru care **integrarea serviciilor în piața internă** a evoluat lent, nefiind finalizată nici până în prezent.

În timp ce fluxurile destinate pieței interne raportate la totalul comerțului cu servicii al UE-27 se mențin superioare celor orientate către restul lumii, ponderea fluxurilor intra-UE s-a înscris pe o traiectorie descendentă în ultimii ani. Deși este mai puțin pronunțat decât în cazul comerțului cu bunuri sau al fluxurilor de ISD generate de UE, trendul descendent reflectă interesul sporit al statelor membre față de piețele externe din cauza costurilor de producție mai scăzute, potențialului mai mare de resurse și cererii în expansiune. De aceea, expansiunea comerțului cu servicii al UE în ultimii ani este mai curând parte a unui fenomen global decât o consecință a integrării economice din UE.

Statele membre se diferențiază notabil și prin prisma integrării în piața internă. În timp ce în majoritatea țărilor UE-15 exporturile de servicii intra-UE au crescut mai lent decât cele extra-UE în anii 2004-2008, majoritatea NSM au fost capabile să-și majoreze exporturile de servicii către UE într-un ritm superior celui al exporturilor extra-UE, sau măcar în același ritm (de exemplu, Polonia și Malta).

Declinul dramatic al activității economice la nivel mondial și european sub **impactul crizei financiare și economice globale** a afectat grav economia UE-27, în condițiile în care aceasta este

puternic integrată în economia mondială prin intermediul fluxurilor comerciale și investiționale. Impactul crizei s-a manifestat în 2008 prin reducerea ritmului de creștere deopotrivă a comerțului cu bunuri și a celui cu servicii, dar șocurile reale au fost resimțite abia în 2009. Încetinirea dinamicii fluxurilor de servicii și devansarea creșterii exporturilor de către importuri au condus la diminuarea excedentului balanței serviciilor, contribuind, alături de deficitul balanței bunurilor, la majorarea deficitului contului curent. Totuși, *serviciile au avut un efect stabilizator asupra balanței contului curent al UE și în 2008.*

Efectele negative ale crizei asupra fluxurilor de servicii s-au transmis prin două canale principale: prin comerțul cu bunuri și prin fluxurile de ISD. Întrucât comerțul cu numeroase categorii de servicii (transporturi, construcții, servicii financiare, asigurări etc.) este *complementar* în raport cu schimburile cu bunuri, evoluția acestora din urmă și-a pus amprenta inevitabil asupra dinamicii și configurației comerțului cu servicii. După cum și comerțul cu bunuri a fost influențat de evoluțiile din sfera serviciilor. În ultimul deceniu, fluxurile de servicii la nivel european (ca și global) au evoluat în tandem cu cele de bunuri, alternând anii în care unele le-au devansat pe celelalte ca dinamică. Așa se explică de ce criza

globală a lovit în principal serviciile strâns legate de comerțul cu bunuri (în special transporturile și serviciile financiare), în timp ce serviciile de afaceri au fost relativ mai puțin afectate, chiar dacă creșterea lor a fost cea mai slabă de după 2002. Pe de altă parte, în condițiile în care ISD reprezintă principalul mijloc de furnizare a serviciilor pe piețele internaționale, declinul abrupt al fluxurilor globale de ISD în 2008-2009, alături de prăbușirea celor europene s-au răsfrânt implacabil și, respectiv, se vor răsfrânge și în perspectivă asupra comerțului cu servicii al UE-27.

Expansiunea comerțului cu servicii este un instrument esențial pentru depășirea stăgnării economice, motiv pentru care menținerea piețelor deschise și evitarea protecționismului pe plan intern și internațional constituie o cerință imperativă pentru UE. Uniunea are nevoie de creșterea exporturilor nete de servicii care să contribuie la stabilizarea ritmurilor de creștere a PIB. Dar, este importantă și creșterea de ansamblu a fluxurilor comerciale de servicii – atât a importurilor, cât și a exporturilor – în vederea revigorării economiei. Tocmai de aceea, Comisia avertizează asupra faptului că, în timp ce recesiunea pare a fi depășită, impactul crizei nu este surmontat, impunându-se trecerea de la gestionarea cererii pe termen lung, la abordarea forțelor care susțin oferta.

Indicele de specializare a țărilor membre ale UE-27 în comerțul cu servicii

Țara	Transport	Turism	Servicii de comunicații	Servicii de construcții	Servicii de asigurare	Servicii financiare	Servicii informatice	Taxe de licență și drepturi de autor	Alte servicii de afaceri	Servicii personale, culturale și recreative	Servicii guvernamentale
BE	1,5	0,6	1,9	0,6	0,5	0,5	0,7	0,6	1,1	0,5	1,9
BG	1,4	2,2	1,0	0,9	0,3	0,1	0,3	0,0	0,4	1,2	0,0
CZ	1,4	1,7	1,3	0,8	0,0	0,2	0,8	0,1	0,7	1,1	0,1
DK	3,0	0,4	0,6	0,2	0,2	0,0	0,4	0,9	0,5	0,9	0,8
DE	1,1	0,7	0,8	2,4	1,1	0,5	1,0	0,9	1,2	0,5	2,0
EE	1,9	1,0	1,1	1,9	0,1	0,3	0,6	0,1	0,8	0,2	0,9
IE	0,2	0,3	0,3	0,0	5,3	1,1	5,9	0,4	1,1	0,3	0,6
EL	2,5	1,6	0,4	0,4	0,4	0,0	0,1	0,0	0,2	0,5	0,2
ES	0,8	2,0	0,5	1,4	0,5	0,5	0,7	0,1	0,8	1,3	0,5
FR	1,1	1,6	1,1	1,5	0,3	0,1	0,2	1,6	0,8	1,3	0,5
IT	0,7	1,7	1,1	1,2	0,5	0,3	0,1	0,2	1,2	0,9	0,9
CY	1,1	1,3	0,5	1,0	0,5	0,8	0,6	0,1	0,8	0,9	3,9
LV	2,4	0,8	0,9	0,6	0,2	0,7	0,5	0,1	0,6	0,3	0,7
LT	2,7	1,3	1,0	0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,4	0,8
LU	0,2	0,3	1,2	0,3	1,4	6,7	0,4	0,2	0,4	0,9	0,4
HU	0,9	1,2	1,1	1,0	0,1	0,2	0,8	1,5	1,1	7,9	0,5
MT	0,6	1,2	0,8	0,1	0,5	0,7	0,3	1,3	0,9	19,1	0,7
NL	1,1	0,5	1,4	0,9	0,2	0,2	1,0	3,3	1,3	0,6	1,5
AT	1,0	1,5	1,2	1,0	0,9	0,3	0,6	0,4	1,0	0,4	0,7
PL	1,5	1,6	0,7	2,3	0,0	0,1	0,4	0,1	0,7	0,7	0,2
PT	1,2	1,9	1,4	1,5	0,2	0,1	0,2	0,1	0,7	1,1	0,7
RO	1,1	0,6	4,1	1,1	0,1	1,6	1,0	0,1	0,9	1,0	0,3
SI	1,4	1,9	0,9	1,5	0,1	0,1	0,5	0,1	0,7	0,6	0,1
SK	1,5	1,3	1,4	0,7	0,1	0,4	0,5	0,6	0,6	4,5	0,4
FI	0,7	0,5	0,7	0,7	0,2	0,2	1,4	1,5	2,0	0,1	0,4
SE	0,8	0,8	1,1	0,7	0,6	0,3	1,8	2,0	1,3	0,5	0,6
UK	0,5	0,6	1,1	0,3	1,6	2,5	0,9	1,4	1,1	1,4	1,0

BIBLIOGRAFIE

Borchert, I., Mattoo, A. (2009), The Crisis-Resilience of Services Trade, Policy Research Working Paper 4917, Development Research Group, The World Bank, Washington D.C.

European Commission (2006), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Global Europe: Competing in the World – A Contribution to the EU's Growth and Jobs Strategy, COM(2006) 567, 4.10.2006.

European Commission (2009a), European Economic Forecast – Autumn 2009, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Commission Staff Working Document, 10/2009.

European Commission (2009b), Commission Working Document, Consultation on the Future “EU 2020” Strategy, COM(2009) 647 final, Brussels, 24.11.2009.

Eurostat (2008), Hussain, M., Faes-Cannito, F., Intra-EU Share of EU International Trade in Services Amounts to 57% in 2007, Statistics in Focus, 57/2008, Luxembourg.

Eurostat (2009a), Baza de date a Eurostat. Accesată la 1 septembrie 2009 și disponibilă la:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/balance_of_payments/data/main_tables

Eurostat (2009b), Hussain, M., Schweinberger, B., EU External Surplus in International Trade in Services in 2007 Grew by 22.8%, în: Statistics in Focus 14/2009, Luxembourg.

Eurostat (2009c), Hussain, M., Istatkov, R., Internal Market Still Accounts for More than 50% of EU Foreign Direct Investments and Trade in Services, Statistics in Focus, 56/2009, Luxembourg.

Eurostat (2009d), Euroindicators.

Disponibil la: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15666_en.pdf

Eurostat (2009e), Pappalardo, L., Corsini, C., EU-27 Current Account Deficit Rose to EUR 244 bn in 2008, Statistics in Focus, 45/2009.

Eurostat (2009f), Newsrelease, Euroindicators, 84/2009, 11 iunie 2009.

Freund, C. (2009), The Trade Response to Global Downturns: Historical Evidence, Policy Research Working Paper 5015, Development Research Group, The World Bank, Washington D.C.

Ghibuțiu, A. (2005), Fluxurile de servicii, competitivitatea și integrarea în Uniunea Europeană, în: OECONOMICA, Societatea Română de Economie, IRLI, Nr.1, 2005, București, pp. 69-106.

Ghibuțiu, A. (2008), Fenomenul relocalizării serviciilor și impactul său asupra economiei românești, în: OECONOMICA, Societatea Română de Economie, IRLI, Anul XVII, Nr.1, 2008, pp. 41-80.

Ghibuțiu, A. (Coord.), Oehler-Șincai, M., Poladian, S., Bonciu, F. (2009), Impactul crizei financiare și economice globale asupra fluxurilor de servicii și de ISD ale UE. Implicații în termeni de politici comunitare, studiu, Academia Română/INCE/IEM, noiembrie 2009, București.

Lamy, P. (2009), Trade Finance: Rebooting the Engine, International Trade Forum, International Trade Centre, Issue 1/2009.

OECD (2009a), OECD Economic Outlook, Interim Report, March 2009, Paris.

OECD (2009b), OECD Economic Outlook, No. 85, Paris.

Official Journal of the European Union (2006), Directive 2006/123/EC of The European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on Services in the Internal Market, 27.12.2006.

UNCTAD (2004), World Investment Report – 2004, The Shift Towards Services, United Nations, New York and Geneva.

UNCTAD (2009), World Investment Report – 2009, Transnational Corporations, Agricultural Production and Development, United Nations, New York and Geneva.

UNCTAD (2010), Global and Regional FDI Trends in 2009, Global Investment Trends Monitor, No. 2, 19 January, Geneva.

United Nations (2010), World Economic Situation and Prospects 2010, United Nations, New York.

WTO (2005), International Trade Statistics – 2005, Geneva.

WTO (2008), International Trade Statistics – 2008, Geneva.

WTO (2009a), World Trade Report 2009 – Trade Policy Commitments and Contingency Measures, Geneva.

WTO (2009b), International Trade Statistics – 2009, Geneva.

WTO (2009c), World Trade 2008, Prospects for 2009, PRESS Release/554, 23 March 2009, Geneva.

Yi, Kei-Mu (2009), The Collapse of Global Trade: the Role of Vertical Specialisation, în: Baldwin, R., Evenett, S.J. (eds.), The Collapse of Global Trade, Murky Protectionism, and the Crisis: Recommendations for the G20, CEPR, A VoxEU.org Publication.